

Åpne grenser – et ideal verdt å etterstrebe?

Rapporten fra Brochmann II-utvalget slår fast at «[d]et er [...] ubetinget viktig å legge til rette for at innvandreres barn og norskfødte etterkommere skal sikres de samme mulighetene som barn i den øvrige befolkningen».¹³¹¹ Det er ikke vanskelig å si seg enig i den egalitære grunntanken som denne uttalelsen uttrykker. Man kan imidlertid spørre seg hvorfor dette etiske prinsippet kun gjelder nasjonalt, ikke også globalt.¹³¹² Kan vi med basis i konsistente etiske prinsipper fremme likhet innad og ulikhet utad? I det følgende vil jeg diskutere hvorvidt det er etisk forsvarlig å hindre «normale» migranter (ikke flyktninger og humanitære migranter) i å komme til Norge for å gjøre bruk av de sosiale, politiske og økonomiske mulighetene det norske samfunnet tilbyr. Hvordan kan vi, dypest sett, legitimere vår rett til å begrense slik innvandring til landet, all den tid et menneskes livsmuligheter på så grunnleggende vis er betinget av hvor i verden man er født, et forhold helt utenfor dets kontroll?

Som nevnt var etableringen av konstitusjonelt demokrati i Europa en reaksjon på en samfunnsorden der ens sosiale posisjon ble bestemt av arvede privilegier.¹³¹³ Fordi bevegelse på tvers av føydalsamfunnets små politiske enheter var en trussel mot en slik ordning, forsøkte hver føydale struktur å hindre migrasjon. Selv om alle borgere av moderne demokratiske stater har full bevegelsesfrihet innenfor statens grenser, er også elementer ved den moderne statsform basert på en liknende logikk som føydalsamfunnet: Tilgangen til et lands territorium er forbeholdt dets

1311 NOU 2017: 2, 16.

1312 Tilbake i 2007 kritiserte Mette Andersson norsk sosiologi, hvor Brochmann har vært en sterk stemme, for lenge å ha vært preget av metodologisk nasjonalisme i sine studier av ulikhetsfeltet. Andersson, «Migrasjon som utfordring».

1313 Se over, seksjon 4.4

medlemmer, statsborgerskap er et privilegium som går i arv, og tilgangen til dette reguleres strengt for å unngå sosialt «anarki», politisk oppløsning, kulturell forvitring, økonomisk destabilisering og så videre.

Samtidig er mange moderne demokratiske stater fundert på et menneskesyn som tilskriver mennesker universelle rettigheter. Prinsippet om at alle mennesker har lik verdighet brukes til å begrunne en *pro tanto* universell rett til like muligheter til å sette seg livsmål i frihet.¹³¹⁴ Dette er da også begrunnelsen for at mennesker i dagens demokratiske stater har innvilget bevegelsesfrihet til mennesker som oppholder seg på sitt territorium.¹³¹⁵ Et egalitært menneskesyn problematiserer alle former for diskriminering, også diskriminering foretatt på grunnlag av *fødested*. At mennesker ikke skal diskrimineres betyr *ikke* at alle mennesker uten videre bør ha ubegrenset frihet til å leve hvor og hvordan de måtte ønske. Det betyr imidlertid at enhver innskrenking av et menneskes frihet krever en god etisk begrunnelse.

I dette kapitlet vil jeg først ta leseren med gjennom to argumentasjonslinjer som forsøker å begrunne retten til fri migrasjon, og deretter gå gjennom flere måter denne retten kan problematiseres på. Jeg avslutter med å argumentere for hvorfor jeg likevel mener Norge har en dynamisk forpliktelse til å arbeide for åpnere grenser land imellom.

7.1 Retten til like muligheter

Den vanligste måten å begrunne innvandringsrestriksjoner på er å vise til den internasjonale politiske orden, organisert som et system av stater med høy grad av selvbestemmelse og med mandat til først og fremst å ivareta egne innbyggers interesser. Mennesker som ikke er medlem av den norske stat kan ikke påberope seg sivile rettigheter nordmenn har, men må vise til universelle menneskerettigheter for å sikre sine interesser i møte med statens maktutøvelse. Hva er det som etisk sett legitimerer et slikt skille mellom medlemsspesifikke og universelle menneskerettigheter? Og når disse står i et spenningsforhold til hverandre, hva skal vi da basere våre innvandringspolitiske valg på?

1314 Frihet til å bevege seg kan her tenkes som en verdi i seg selv, dvs. som konstitutivt for menneskers autonomi (Carens, «Migration and Morality», 26), men også som et middel for å utfolde vår autonomi (f.eks. å emigrere for å få den utdannelsen/jobben man ønsker seg).

1315 Schotel, *Exclusion*, 153.

Mange politiske etikere vil argumentere for at vi, i slike tilfeller, er nødt til å ordne våre prioriteringer hierarkisk, det vil si vi må skille mellom grunnleggende og mindre grunnleggende interesser.¹³¹⁶ I et slikt hierarki er vern om et menneskes valgfrihet og prinsippet om likebehandling for mange grunnleggende. Joseph Carens har argumentert grundig for at en rasjonell aktør som aksepterer dette må innvilge alle mennesker lik mulighet til å søke sosial tilhørighet på tvers av stater.¹³¹⁷ Kun på denne måten unngår vi at menneskers muligheter til å leve et godt liv juridisk forankres i en sosial bestemmelse som utelukkende går i arv innenfor rammene av en mer eller mindre lukket stat. Ønsker vi å sikre, så langt det er mulig, at alle mennesker skal ha relativt like sosiale, politiske og økonomiske muligheter, må vi jobbe for å gi alle mennesker bevegelsesfrihet.¹³¹⁸ Ja, enkelte vil hevde at bevegelsesfrihet er blant de mest grunnleggende rettighetene vi har fordi den er en forutsetning for personlig frihet som sådan.¹³¹⁹ Uten den har vi eksempelvis ikke rett til å stifte familie med hvem vi vil eller nyte like muligheter i utdanning og arbeidsliv.

Carens understreker imidlertid at åpne grenser kun kan bli et realistisk politisk alternativ dersom behovet mennesker har for å flytte på seg dempes betraktelig i vår verden.¹³²⁰ Økt velferd for fattige, økonomisk utjevning av forskjeller stater imellom og utvikling av demokratisk kultur i defekte stater, vil formodentlig bidra til dette.¹³²¹ Selv om en slik utvikling kanskje vil føre til økt emigrasjon i det korte løp ettersom flere vil få ressurser nok til å reise, er det mye som tyder på at det i det lengre løp vil bety lavere migrasjonspress.¹³²² Da EU ventet med å inkludere Portugal, Spania, Italia, Polen og Tsjekkia i Schengen-avtalen, var det nettopp fordi de ønsket at økonomien i disse landene først skulle nå et nivå hvor de økonomiske insentivene til at innbyggerne i disse landene ønsket å flytte på seg hadde blitt mindre, og at mulighetene for faktisk å få jobb på tvers av

1316 Blake, *Justice*, 14. For at disse verdiene skal være praktisk håndterbare er det også et poeng at vi bør formulere dem på en måte som gjør at de sjelden gjensidig utelukker hverandre. Miller, «Is There a Human Right to Migrate?», 18 (footnote 18).

1317 Til dette og følgende, se Carens, *Ethics of Immigration*, 226ff.

1318 Jf. Bader, «Ethics of Immigration», 338. Jf. Shue, *Basic Rights*, 81f.

1319 Cranston, *What are Human Rights?*, 31ff.

1320 Carens, *Ethics of Immigration*, 272f.

1321 John Rawls mener de første to faktorene er mindre viktig enn den siste, ettersom de aller fleste stater har nok ressurser til å dekke grunnbehovene i sin befolkning. Det avgjørende er at landet har utviklet en velfungerende politisk kultur, politiske og sivile dyder, samt institusjonelle strukturer som fordeler ressursene mer effektivt og mer rettferdig. Rawls, «§15 and §16 of the Law of Peoples», 433f., 441.

1322 Brubaker, «International Migration», 949. Jf. Walzer, «Membership», 152, og Stark, «Global Integration», 61. Stark mener kombinasjonen av disse faktorene er stadig mer virksom. I en globalisert verden spiller relativ deprivasjon en stadig større rolle i forhold til absolutt deprivasjon.

landegrensene ble lettere.¹³²³ Til tross for nærmest åpne grenser, er antallet mennesker som migrerer mellom EU-land i dag relativt lavt, og for Norges del forventes det lavere innvandringstall fra Øst-Europa i årene som kommer som følge av økonomisk vekst der.¹³²⁴

Mange fattige land er imidlertid langt unna det økonomiske utviklingsnivået som trengs for at utvandringsbehovet skal falle til et nivå der det kan bli aktuelt å åpne grensene. Ifølge beregninger fra Verdensbanken og FN må BNP per innbygger komme opp til mellom 7 000 og 8 000 dollar.¹³²⁵ Frem til man når dette nivået vil emigrasjon drevet av i hovedsak økonomiske motiver øke i takt med den økonomiske veksten.¹³²⁶ I dagens verden er det dessverre en fjern utopi for de fleste utviklingsland å nå nivået hvor behovet for emigrasjon avtar betydelig. Skal det skje kreves det grunnleggende strukturelle endringer i verdensøkonomien og dyptgående politisk-kulturelle endringer i mange fattige land.

Det bør også sies at heller ikke i en verden med likere muligheter vil alle insentiver til å migrere falle bort. Migrasjon drevet av klimaendringer, sosiale nettverk eller markedsstruktur og internasjonale produksjonsforhold vil fortsatt gjøre seg gjeldende.¹³²⁷

Likevel, argumentet om å åpne grensene har sin moralfilosofiske legitimitet uavhengig av hvorvidt det er politisk gjennomførbart per dags dato eller ei. Det er nok å vise hvordan regulerte grenser bidrar til å hindre mange mennesker i å kunne endre den sosiale og økonomiske posisjon de tilfeldigvis er født med i retning av et mer anstendig liv, og at det derfor bryter med sentrale liberale verdier. Liberalismen bærer i seg en universaliserende drivkraft mot at så mange mennesker som mulig skal få nytte godt av like muligheter til livsutfoldelse. Enhver innvandrer til et liberalt land vil potensielt bidra til å virkeliggjøre denne aspirasjonen.¹³²⁸

1323 EUs politikk var her ikke reaktiv, men proaktiv. Medlemslandene satt ikke bare og ventet på at disse landene skulle tilfredstille EUs standarder, men bistod dem aktivt for at de skulle innfri kravene. Bauböck, «Political Boundaries», 105.

1324 Leknes mfl., *Befolkningsframskrivingene 2018*, 108f. Men er ikke den høye innvandringen fra Sverige et godt eksempel på at dette ikke alltid vil være tilfellet? Sverige er et eksempel på at selv høy innvandring fra land som befinner seg på omtrent samme økonomiske utviklingsnivå, ikke oppleves som så problematisk.

1325 Clemens, «Does Development Reduce Migration?», 156f., 174. Til dette og følgende se også Hegertun og Eggen, «Internasjonal migrasjon», 33f.

1326 Neoklassiske migrasjonsteorier som forklarer migrasjon vha. økonomisk ulikhet (se f.eks. Collier, *Exodus*, 37ff.) støttes imidlertid ikke uten forbehold av empiri (Massey, *Worlds in Motion*, 8ff.). For flyktningmigrasjonens del viser Hattons datagjennomgang at en økning på 1 000 dollar i BNP vil føre til en reduksjon av asylemigranter på 15–20 %. Hatton, *Seeking Asylum*, 35f.

1327 Higgins, *Immigration Justice*, 15ff.

1328 Jf. Whelan, «Free Movement», 23.

David Miller påpeker at argumentet om at alle mennesker har rett på like muligheter uavhengig av hvor de er født ikke uten videre impliserer åpne grenser.¹³²⁹ Det er mulig å sikre adekvate muligheter for handling uten at mennesker fritt får velge hvilket samfunnsprosjekt de kan delta i. Et vanntett argument for idealet om åpne grenser må derfor vise hvordan en slik politikk vil være den *eneste* (eller mest effektive) måten å ivareta valgfrihet på innenfor de områder som er viktigst for oss som mennesker.

Spørsmålet her er hvordan «adekvat» skal forstås. Det er ikke vanskelig å forestille seg hvordan et slikt argument kan brukes til å snevre inn hvilke sivile rettigheter samfunnsmedlemmer bør ha på en måte som vil bryte med grunnleggende menneskerettigheter. Kieran Oberman skriver:

Judaism could be banned, without any violation of the human right to freedom of religion, as long as an «adequate» range of religions went unrepressed. The government could burn books in the town square without any violation of the right to freedom of expression, as long as there was an «adequate» range of books left on the shelves. Public meetings could be shut down and social clubs closed without any violation of the human right to freedom of association, as long as an «adequate» range of meetings and clubs remained open.¹³³⁰

Følger vi Millers argument er det viktigere å ha muligheten til å velge mellom et rimelig antall livssyn, politiske partier, kjærlighetspartnere, jobbmuligheter og så videre enn å ha frihet til å velge en *spesifikk* sådan. Problemet Oberman peker på er at slike preferanser ikke er utbyttable. Miller anerkjenner dette poenget, men tar ikke innover seg det fulle alvoret i det, ifølge Oberman. Eksempelvis mener Miller at mennesker som ikke har tilgang til en bestemt form for religionsutøvelse i sitt hjemland «has to search for another way to pursue her underlying interest in faith».¹³³¹ Med tanke på hvor eksistensielt viktig religiøse preferanser er for mennesker, er denne konklusjonen ifølge Oberman urimelig.¹³³² I mange tilfeller er åpne grenser den eneste måten å sikre at mennesker får mulighet til å få leve ut sine spesifikke subjektive preferanser knyttet til sannhet, godhet og skjønnhet. Dette er jo også grunnen til at vi ville sett det som en krenkelse av våre interesser dersom vi ble nektet å flytte til en annen del av Norge for å ta

1329 Til dette og følgende, Miller, «Is There a Human Right to Immigrate?», 19ff., og *Strangers*, 51f. En liknende argumentasjon finnes også i Wellman, «Freedom of Movement», 92.

1330 Oberman, «Immigration as a Human Right», 39.

1331 Miller, «Is There a Human Right to Immigrate?», 21.

1332 Jf. Holtug, «The Ethics of Immigration», 8.

en bestemt utdanning, inngå samlivsforhold, praktisere vårt livssyn eller lignende. Og selv om jeg ikke skulle gjøre bruk av muligheten til å flytte på meg for å virkeliggjøre slike interesser, er det like fullt viktig for meg at muligheten for å gjøre det ikke tas fra meg.¹³³³

Problemet med Obermans respons er, for det første, at et sett med muligheter ikke mottar sin moralske vekt fra *antallet* muligheter det inneholder.¹³³⁴ Ulike muligheter er knyttet til ulike interesser med ulik moralsk vekt vis-a-vis andres interesser.¹³³⁵ Ulike menneskelige interesser får sin spesifikke vekt fra i hvilken grad de sikrer grunnleggende aspekter ved vår autonomi.¹³³⁶ Muligheten for å utøve sin religion i frihet vil da eksempelvis kunne oppveies av en stats rett til å sikre sivil rettferdighet, men ikke av ønsket om å bevare kulturell «renhet». En interesse for å flytte til et land med bedre vær veier heller ikke like tungt som interessen for å flytte dit den øvrige familien bor, og ingen av disse veier like tungt som interessen av å få tilfredsstilt våre mest grunnleggende behov. Våre frihetsinteresser kan derfor verken begrunne idealet om åpne grenser generelt, eller en stats ubetingede rett til eksklusjon.

Derneft, hvorvidt en politisk instans har rett til å frata oss muligheter avhenger av måten det gjøres på, og grunnen til at det gjøres.¹³³⁷ Vi ville protestert dersom den norske stat forbød folk å flytte fra Vestlandet til Østlandet fordi vestlendinger dermed ville få samme muligheter til religionsutøvelse som østlendinger, men protesten ville mistet mye av sin legitimitet dersom Vestlandet og Østlandet ble selvstendige stater. Og hva er grunnen til det? Jo, i det første tilfellet ville migrasjon produsert ulikhet innad i et land, og dermed svekket mulighetene for å realisere sivil rettferdighet, mens det i det siste ville produsert ulikheter mellom land, hvor både de strukturelle betingelsene for realiseringen av rettferdighet i stor grad mangler. Mens vestlendingenes protest legitimt kunnet bli rettet mot den norske stat i det første tilfellet, ville den primært måtte bli rettet mot staten Vestlandet i det siste. Protesten får sin legitimitet fra de strukturelle betingelsene for realiseringen av sivile rettigheter den er underlagt.

Denne siste kritikken har imidlertid begrenset relevans, all den tid den kun avviser legitimiteten av åpne grenser i en verden politisk organisert slik

1333 Jf. Stilz, «Right to Leave?», 65.

1334 Blake, *Justice*, 38.

1335 Som David Miller påpeker er det også utfordrende å tilskrive en objektiv vekt til en rekke ulike interesser. Miller, *Strangers*, 46f.

1336 Stilz, *Territorial Sovereignty*, 204ff.

1337 Blake, *Justice*, 39.

den er i dag. Den er basert på historisk kontingente forhold, og angriper derfor ikke det etiske prinsippet Carens og Oberman baserer argumentet sitt på som sådan.

7.2 Brekkstangargumentet

Den andre argumentasjonslinjen jeg vil forfølge i dette kapitlet, er Carens sitt såkalte «brekkstangargument» (eng. *cantilever argument*) for åpne grenser. Argumentet forsøker å vise hvordan retten til fri bevegelse mellom landegrenser har en liknende moralsk begrunnelse som retten til å bevege seg fritt *innenfor* et lands grenser.¹³³⁸

Mens man trengte pass fra soknepresten for å kunne bevege seg innenfor oldenborgerstatens grenser på 1700-tallet, er retten til full indre bevegelsesfrihet i dag en selvfølge for alle som oppholder seg i Norge.¹³³⁹ Artikkel 13 i menneskerettighetserklæringen slår fast at «[e]nhver har rett til å bevege seg fritt og til fritt å velge oppholdssted innenfor en stats grenser».¹³⁴⁰ Spørsmålet blir da om begrunnelsen for denne rettigheten er basert på argumenter som gjør denne retten bedre begrunnet enn retten til å bevege seg fritt mellom stater. I Norge er det en moralsk forventning at ethvert menneske skal kunne jobbe hvor det vil, at det skal kunne forelske seg i hvem det måtte være, at det skal kunne oppsøke livssynsmessig og ideologisk likesinnede, og kunne glede seg over et annerledes kulturliv andre steder i landet. Hva er det som gjør disse moralske intuisjonene kun gyldige nasjonalt, og ikke globalt? La oss se på noen mulige svar på dette spørsmålet.

Et (konsekvensialistisk) argument mot brekkstangargumentet er at de samfunnsmessige kostnadene med å flytte fra Stavanger til Oslo normalt sett er lavere enn eksempelvis fra Somalia til Norge.¹³⁴¹ Retten til det siste krever derfor en sterkere begrunnelse enn den første. Argumentet er imidlertid basert på foranderlige empiriske forhold, og ikke på et etisk prinsipp, slik Carens' argument er.

En annen mulighet er å argumentere med at full bevegelsesfrihet innenfor landegrenser er begrunnet i behovet for å skape nasjonalt samhold. Dette behovet er ikke like stort globalt. Men er denne begrunnelsen tilstrekkelig til å kunne si at intranasjonal bevegelsesfrihet er en *menneskerett*?

1338 Carens, *Ethics of Immigration*, 238ff. Se også Oberman, «Immigration as a Human Right», 35ff.

1339 Brochmann og Kjeldstadli, *Innvandringen til Norge*, 75.

1340 Jf. *Grunnloven* § 106, og ICCPR art. 12.1.

1341 Fabre, *Justice*, 120f.

En menneskerett er vel noe du har i kraft av å være menneske, det vil si en rettighet som ivaretar ditt likeverd og sikrer dine grunnleggende interesser som menneske? Argumentets gyldighet er derfor avhengig av om (en viss grad av) nasjonalt samhold er en nødvendig betingelse for å realisere menneskerettighetene som sivile rettigheter. Ettersom den demokratiske staten utgjør strukturelle betingelser for spesifisering, og derfor realisering, av menneskerettigheter, og krever at mennesker ofrer egeninteresse for fellesskapet, har dette argumentet i mine øyne en viss tyngde. Man må jo likevel kunne spørre om ikke mangelen på globalt samhold nettopp er grunnen til at mennesker ikke forholder seg til hverandre som likeverdige mennesker, og at derfor behovet for internasjonal bevegelsesfrihet nettopp er en betingelse for at dette i større grad kan skje.

En tredje måte å problematisere brekkstangargumentet på, er å argumentere med at retten til å bevege seg fritt innenfor nasjonale grenser er en *medlems-spesifikk* menneskerett, og ingen *universell* menneskerett.¹³⁴² Dette argumentet kan virke kontraintuitivt. I Norge er det ikke slik at det bare er norske statsborgere som har full bevegelsesfrihet. Enhver person som oppholder seg lovlig i Norge har rett til å dra hvor hen vil. På samme måte har alle som befinner seg innenfor den norske stats jurisdiksjon ytringsfrihet, livssynsfrihet og rett til å beskyttes mot kriminelle handlinger. Ingen av disse rettighetene er avhengig av om du har juridisk status som medlem av det norske samfunn, slik eksempelvis stemmerett er. Formuleringen av retten til nasjonal bevegelsesfrihet i menneskerettighetene er her utvetydig: «*Alle har rett ...*».

En fjerde mulighet er å nedjustere verdien av å kunne bevege seg fritt globalt. Regulering av innvandring kan sammenliknes med trafikkregler som begrenser mulighetene for å bevege seg fritt innenfor et lands grenser uten at det bryter med grunnleggende menneskerettigheter.¹³⁴³ Noen regler er bare til for å gjøre samhandling mer effektiv. Men er ikke slike regler til nettopp for å *øke* bevegelsesfrihet, heller enn å svekke den? Regler som hindrer et menneske i å utfolde sin frihet fullstendig uhemmet er til for å sikre andre muligheten til å utfolde sin frihet.¹³⁴⁴ Gjensidig selvbegrensning er en betingelse for menneskelig frihet, som prinsipper om rettferdighet skal sikre. Ethvert menneske har en grunnleggende interesse av å kunne

1342 Jf. Perry, «Immigration», 108f. og mer nylig, Blake, *Justice*, 42ff.

1343 Jf. Griffin, *On Human Rights*, 195f. Jf. ICCPR, 12.3.

1344 Carens, *Ethics of Immigration*, 248.

utfolde sin frihet så lenge den ikke hindrer andre i å ta i bruk sin rett til det samme. Er det da virkelig slik at bevegelsesfrihet innenfor et lands grenser sikrer grunnleggende menneskelige interesser på en måte som global bevegelsesfrihet ikke gjør det, spør Carens? Ifølge Michael Blake er svaret på dette spørsmålet ja.¹³⁴⁵ Retten til intern mobilitet overfor en stat er begrunnet i moralske forpliktelser man har overfor den politiske makten man har latt seg underlegge for å gjøre sivil rettferdighet mulig, og motsatt er plikten til å akseptere begrensinger av slik mobilitet begrunnet i statens moralsk legitime makt overfor befolkningen den sikrer sivile rettigheter for. Igjen er denne kritikkens gyldighet historisk betinget. Den er et argument mot at vi har en moralsk forpliktelse til å åpne grensene i en verden politisk organisert som den er, og ikke mot at vi har en *dynamisk* forpliktelse til å arbeide for en institusjonell re-organisering av det internasjonale samfunn slik at sivile rettigheter kan realiseres globalt. Husk at hos Carens er brekkstangargumentets gyldighet begrenset til en situasjon hvor de strukturelle betingelsene for å realisere sivil rettferdighet globalt foreligger. I så fall vil Blakes begrunnelse for retten til intern mobilitet kunne være tilstrekkelig lik den Carens gir for internasjonal bevegelsesfrihet.

Veit Bader har utfordret analogien mellom intra- og internasjonal bevegelsesfrihet med å peke på at verdien av demokratisk selvbestemmelse på statsnivå har mye høyere grad av etisk relevans enn hva som er tilfellet på lokalt nivå innenfor en nasjonal kontekst.¹³⁴⁶ Igjen blir da spørsmålet om hvor tungt den demokratiske retten til eksklusjon som ligger innbakt i folkesuverenitetsprinsippet, og som er begrunnet av verdien av sivil rettferdighet, veier i møte med andre etiske krav.

Blakes og Baders kritikk av brekkstangsargumentet peker begge i retning av et mer generelt argument mot åpne grenser. Argumentet tar utgangspunkt i hvordan menneskers likeverd og grunnleggende interesser blir ivaretatt av måten det internasjonale politiske systemet er organisert på.

7.3 Betydningen av folkesuverenitetsprinsippet

Mark Amstutz hevder at argumentet om åpne grenser bryter med et fundamentalt prinsipp i moderne politisk (kommunitaristisk) teori, nemlig at enhver stat har suveren selvbestemmelse, og at den har en *primær*

¹³⁴⁵ Blake, *Justice*, 42ff.

¹³⁴⁶ Bader, «Ethics of Immigration», 339f.

forpliktelse overfor samfunnets medlemmer å forsvare deres interesser vis-a-vis andre staters interesse.¹³⁴⁷ Ifølge Amstutz er det et direkte proporsjonalt forhold mellom statlig suverenitet og retten til å regulere grenser: Jo sterkere retten til å regulere grenser er desto mer suveren er en statsmakt både innad og utad.¹³⁴⁸ Svekket statens mulighet til å regulere innvandring innskrenkes også handlingsrommet den trenger for å kunne håndheve lover og slik beskytte ethvert individs rettigheter og sikre sosialt samhold på en effektiv måte: «Without sovereign control, there is no state, without a state, no law enforcement is possible.»¹³⁴⁹ Ettersom det primært er statlige institusjoner som er i stand til å sikre at menneskerettighetene realiseres, bør arbeidet for internasjonal rettferdighet bestå i å styrke enhver stats rett til selvbestemmelse. Selv om Amstutz (i motsetning til realpolitisk orienterte statsteoretikere)¹³⁵⁰ anerkjenner at stater også har moralske forpliktelser ut over det å sikre sin egeninteresse, ligger det i selve statens natur å gi sine egne innbyggers interesser større vekt enn tilsvarende interesser hos mennesker fra andre land.¹³⁵¹ Når migranter har et særlig behov for beskyttelse, bør disse få slippe inn, men da som følge av rausket, ikke fordi rettferdigheten krever det.¹³⁵²

Hvordan skal vi vurdere Amstutz sin posisjon? For det første bør vi være forsiktige med å overvurdere nasjonalstatsordningens bidrag til verdensfreden.¹³⁵³ Selv om ordningens opprinnelige intensjon var å skape fred i et splittet Europa, kulminerte nasjonalstatens «gullalder» i to verdenskriger som tok livet av flere mennesker enn i hele menneskehetens historie for øvrig, og med en påfølgende langvarig kald krig. Og i dag blir nasjonalstatlig ideologi stadig brukt som legitimering av undertrykkelse av «nasjonale» minoriteter. Opprettelsen av FN og EU var på hver sin måte uttrykk for en erkjennelse av at ubegrenset utfoldelse av nasjonal suverenitet ikke skaper

1347 Amstutz, *Just Immigration*, 2, 15, 82, 86ff., 102ff. og «Two Theories», 38. Blant de mest sentrale representanter for kommunitaristisk tradisjon finner vi Alasdair MacIntyre, Michael Sandel og Michael Walzer. Se MacIntyre, «Is Patriotism a Virtue?», Sandel, *Liberalism*, og Walzer, *Spheres of Justice*.

1348 Jf. *Spheres of Justice*, 62.

1349 Amstutz, *Just Immigration*, 185. Se også *ibid.*, 230, Amstutz, «Two Theories», 38, 41, og Gibney, *Ethics*, 31f.

1350 Det klassiske eksempelet er Machiavelli, som i sine «Diskurser» skrev: «For where the very safety of the country depends upon resolutions to be taken, no consideration of justice or injustice, humanity or cruelty, nor of glory or of shame, should be allowed to prevail. But putting all other considerations aside, the only question should be, What course will save the life and liberty of the country.» (Machiavelli, *The Prince and The Discourses*, 528). Et nyere eksempel finnes hos Hendrickson, «A Realist Perspective».

1351 Den moralske terskelen for at en stat militært intervensjoner mot en annen på bakgrunn av det den måtte oppfatte som alvorlige menneskerettighetsbrudd (osv.) er derfor svært høy – den er kun forsvarlig der ingen andre løsninger er mulig. Amstutz, *Just Immigration*, 87.

1352 Jf. «Two Theories», 42.

1353 Jf. Hampton, «Immigration, Identity, and Justice», 86f., og Schuck, «Refugee Burden-Sharing», 247.

en mer fredelig verden, men innebærer betydelig risiko for konflikt.¹³⁵⁴ Prinsippet om at ethvert folk har selvbestemmelse (jf. VM art. 1–2) ble formulert i kjølvannet av første verdenskrig som en *reaksjon* på enkelte nasjoners manglende evne til å utfolde sin selvbestemmelse (også) *som selvbegrensning*.¹³⁵⁵ Ja, FN's eksistens er i seg selv en anerkjennelse av at verden trenger mer enn absolutt suverene nasjonalstater dersom man vil skape mer fred.¹³⁵⁶ Statlig suverenitet er tross alt bare et middel til å nå dette målet, og ikke et mål i seg selv.¹³⁵⁷ Rettferdighetsprinsippers begrunnelse av enkeltmenneskers og gruppers autonomi impliserer gjensidig begrensning. Et forsøk på å begrunne åpnere grenser med henvisning til rettferdighetsprinsipper er begrunnet i et liberalt samfunns selvvalgte forpliktelse på slike prinsipper.¹³⁵⁸

Den moderne statsordningen er verken objektivt gitt eller selvlegitimerende.¹³⁵⁹ Den er en sosial konstruksjon som har sin legitimitet fra det formelle og uformelle avtalekorpus vi kaller folkeretten (*ius gentium*). Statlig suverenitet som sådan gir altså ikke en stat rettigheter. En stat mottar sin suverenitet fra folkeretten.¹³⁶⁰ Det er ikke en ubegrenset rett til selvbestemmelse, men en rett til å delta på lik linje med andre stater i det internasjonale statsfelleskapet. Formålet med dagens folkerett er altså ikke utelukkende å verne om staters suverenitet, og deres rett til å prioritere sine egne interesser, men også å fostre gjensidig solidaritet, hvilket innebærer å ta ansvar for at ordningen som helhet sikrer alle mennesker et mest mulig verdig liv.¹³⁶¹ Med suverenitet kommer ansvar, og plikten til å ofre noe egeninteresse til beste for verdenssamfunnet.¹³⁶² Det er derfor viktig alltid å stille spørsmålet om dagens internasjonale statsorden er det globale politiske systemet som er best skikket for å nå målet. Ser vi på verden i dag er det i det minste mange problemer som forblir uløste i et verdenssamfunn

1354 Innlemmelsen av de østeuropeiske landene i EU rundt millenniumskiftet var ikke et uttrykk for samme formål. For disse statene var det heller snakk om å sikre sin selvbestemmelse overfor trykket fra Russland.

1355 Den klassiske folkeretten kan beskrives som et «suverenitetsanarki» hvor retten til å føre krig inngikk som en del av suverenitetsmandatet. Kimminich og Hobe, *Völkerrecht*, 72ff., og Korman, *The Right of Conquest*, 7ff.

1356 Amstutz' prinsipp om at fred kun kan sikres der det finnes en stat som kan regulere samhandling i befolkningen gjennom lovverk og håndhevelse av loven, sier ingenting om hvorfor ikke dette prinsippet også kan gjelde internasjonalt. Uten en suveren global stat, ingen suveren global kontroll, og uten suveren global kontroll, ingen håndhevelse av internasjonal lov. Nathanson, *Patriotism*, 190.

1357 Jf. Luoma-aho, *International Relations*, 134.

1358 Carens, «Aliens and Citizens», 230.

1359 Jf. Luoma-aho, *International Relations*, ix, og Stilz, *Territorial Sovereignty*, 2ff.

1360 Babo, «Grenzenlose Souveränität», 141ff. Jf. Preuss, «Souveränität», 320, 324f.

1361 Jf. VM, art. 28, og videre Brock, *Justice*, 37ff.

1362 Elshtain, *Sovereignty*, 228. Jf. Nida-Rümelin, *Über Grenzen denken*, 164.

organisert på denne måten. Men er den ikke bedre enn en statsløs verden, eller en anarkisk verden av suverene nasjonalstater? Dette kan godt være, men en slik konklusjon må ikke få hindre utviklingen og utprøvingen av revisjonistiske politiske visjoner som sikter mot i større grad å overvinne de mange koordinasjonsproblemene som hindrer det internasjonale samfunnet i å realisere menneskerettigheter som sivile rettigheter fullt ut. Her er det også verdt å understreke at det å argumentere for åpne(re) grenser ikke er et argument for å *avskaffe* grensene, og dermed oppheve det internasjonale statssystemet.¹³⁶³ Det er ikke et argument for en klode uten stater.

Derneft, er det ikke, i motsetning til hva Amstutz hevder, *en logisk nødvendig kobling mellom (absolutt) statlig suverenitet og innvandringsrestriksjoner*. Nasjonalstatsordningen eksisterte lenge før man systematisk begynte å regulere migrasjon mellom stater.¹³⁶⁴ På andre halvdel av 1800-tallet opplevde Norge eksempelvis en sterk blomstring av nasjonalistiske strømninger *samtidig* som innvandringspolitikken ble kraftig liberalisert, noe som blant annet kom til uttrykk i utviklingen av passordningen i 1860.¹³⁶⁵ Og selv om det er bevegelsesfrihet innad i Schengen-området betyr ikke det at den enkelte medlemsstat har mistet sin interne jurisdiksjon i mange viktige spørsmål, eller sine muligheter til internasjonal innflytelse.¹³⁶⁶ Grenser har heller ikke alltid definert jurisdiksjonell eksklusivitet.¹³⁶⁷ I en liberal stat har ikke grenser sin primære funksjon i å kontrollere mobilitet, men å organisere befolkninger politisk på en måte som sikrer dem demokratisk kontroll over makten de er underlagt.¹³⁶⁸ Spørsmålet om representasjon krever en avgrensning av politisk tilhørighet, ikke en avklaring av hvem som *potensielt kan høre til*.¹³⁶⁹ Mer generelt er oppgavene som konstituerer en stats suverenitet heller ikke gitt en gang for alle, men har vært, og er

1363 Carens, *Ethics of Immigration*, 231, 271. Jf. feiltolkningen av Carens' posisjon hos Zapata-Barrero (Zapata-Barrero, «Theorizing State Behavior», 327). Et eksempel på en som argumenterer for å avskaffe grenser mellom stater finner vi hos Harris, «Migration Without Borders». For en argumentasjonsrekke som understreker statsgrensenes betydning, se Offe, «Demokratie und Wohlfahrtsstaat», 102.

1364 Chetail, «Sovereignty», 922.

1365 Brochmann og Kjeldstadli, *Innvandringen til Norge*, 118, 24.

1366 Det er verdt å merke seg at endatil en såpass trendsettende kosmopolitisk orientert politisk filosof som Yasemin Soysal er enig i at menneskerettigheter ikke kan sikres effektivt uten statlige institusjoner (Soysal, *Limits*, 157, og Joppke, «The Nation-State», 26). Randall Hanson mener likevel at staten hos Soysal kun fungerer som en politisk «kelner» for vesener tilhørende den globale menneskeheten. Hanson, «Postnationalism», 4.

1367 Stilz, *Territorial Sovereignty*, 5. Den katolske kirken er et eksempel på en transterritoriell juridisk orden, det samme er de internasjonale menneskerettighetsdomstolene. Schotel, *Exclusion*, 92.

1368 Bauböck, *Transnational Citizenship*, 328.

1369 Jf. Galloway, «Liberalism», 289.

fortsatt, et resultat av internasjonale forhandlinger og demokratiske prosesser i stadig bevegelse.¹³⁷⁰

Med dette sagt, vil jeg holde fast på verdien av staten som internasjonal politisk aktør. Dersom åpne grenser betyr ingen grenser, vil statens aktørskap opphøre, og dermed også dens internasjonale ansvar.¹³⁷¹ Det er ikke verden tjent med. Med sin kombinasjon av historisk konsolidert konsentrasjon av felles politiske normer, institusjoner og makt, samt begrensede størrelse og forutsigbarhet, er den moderne staten i dag den institusjonelle ordningen som mest effektivt kan handle kollektivt for å håndheve og sikre mennesker like sivile rettigheter.¹³⁷² Men selv om alle mennesker har en moralsk rett til å leve i en stat som sikrer deres verdighet, har ikke ethvert menneske de samme rettigheter/forpliktelser overfor enhver stat (f.eks. valgtrett eller plikt til å betale skatt). Norge er med andre ord ikke moralsk forpliktet til å åpne grensene for mennesker fra land der de allerede får innfridd sine sivile rettigheter. Den norske stat er imidlertid moralsk forpliktet til å bidra til å skape en politisk verdensorden der enhver stat arbeider for å sikre alle sine innbyggers sivile rettigheter. Et kriterium for etisk migrasjon er dypest sett et spørsmål om hvordan ulike former for migrasjon bidrar til at denne ambisjonen realiseres.

Ambisjonen krever altså mellomstatlig samarbeid i migrasjonsspørsmål, noe som i sin tur krever en avklaring av hvordan politisk autoritet kan reguleres mellom suverene stater. Dette er et svært komplekst spørsmål.¹³⁷³ Empirisk sett er ikke politisk autonomi et enten-eller-spørsmål, men kommer i grader.¹³⁷⁴ Den er sjelden udelt, og kan også komme til uttrykk slik at den delegeres både oppad og nedad.¹³⁷⁵ Delegering av beslutningsmyndighet på ulike nivå kan finne sted både internt (i Norge eksempelvis mellom kommuner, fylker og stat, samt mellom ulike statlige

1370 van Ooyen, «Migrationskrise», 84.

1371 Nida-Rümelin, *Über Grenzen denken*, 164f.

1372 Schuck, «Law», 247.

1373 Bauböck, «Multilevel Democracy», 91ff. I tillegg til den formelle organiseringen av politisk autoritet nasjonalt og internasjonalt, utøver en rekke mer eller mindre uformelle nasjonale og internasjonale strukturer innflytelse på innvandringsregulering, eksempelvis kapitalistiske markedskrefter, multinationale selskaper, internasjonale finansielle institusjoner osv.

1374 Jf. Joppke, «Nation-State», 10.

1375 Bader, «Citizenship», 211f., 221. Det som er viktig å understreke her, er at denne delegeringen ikke nødvendigvis innebærer en nedbygging av statlig suverenitet. I den grad staten også i dette scenariot er det suverene subjektet bak delegeringen/selvbegrensningen. Den beholder hele tiden kapasiteten til å annullere og endre delegeringen oppad/nedad og innad/utad. Det kan derfor være mer presist å kun tilskrive staten suverenitet, mens lokale, regionale og globale politiske institusjoner tilskrives en delegert beslutningsmyndighet.

instanser),¹³⁷⁶ og eksternt (f.eks. til overnasjonale institusjoner som EU, FN, internasjonale domstoler osv.). Mens migrasjon tidligere nesten utelukkende ble regulert av nasjonalstaten, er bildet i dag mer komplekst. Norges forpliktelse på flyktningkonvensjonen er ett eksempel på hvordan mange stater i dag begrenser sin jurisdiksjon i innvandrings spørsmål, i alle fall i teorien.¹³⁷⁷ Slik selvbegrensning kan skje på måter som ikke innebærer en gradvis integrering av staten i en global superstat.¹³⁷⁸ Rainer Bauböck skriver for eksempel: «A multilevel order [...] with an intermediary layer of government between independent states and global political institutions (or 'world structures') might be the best possible environment for strengt-hening the latter.»¹³⁷⁹ Erfaringene med EU åpner for at ansvaret for migrasjonspolitikken kan delegeres til slike regionale institusjonelle mellomlag (Europakommisjonen og den europeiske menneskerettighetsdomstolen).¹³⁸⁰ Fordelen med regionale løsninger er at de lettere kan funderes i et felles verdigrunnlag, og administrativt dra nytte av allerede eksisterende samarbeidsinstitusjoner.

Flyktningkrisen i 2015 lærte oss imidlertid at EU, slik det fungerer i dag, ikke er en ideell institusjonell ramme for migrasjonsstyring.¹³⁸¹ Det var kun den svært kontroversielle avtalen med Tyrkia som reddet EU fra en fullskala institusjonell krise. Eksperimenteringen med det europeiske migrasjonsapparatet kan likevel gi grobunn til å utvikle en forhandlingsstruktur bestående av gjensidig regulerende myndigheter hvor risiko, byrder og ansvar spres på rimelig vis, og ikke kun faller på noen få.¹³⁸²

1376 I et konstitusjonelt demokrati ilegges også majoriteten seg selv sterke begrensninger vis-a-vis minoriteter uten at man dermed sier at folkesuverenitetsprinsippet oppgis. Jf. Dreier, «Grenzen demokratischer Freiheit», 742.

1377 I tillegg til internasjonale konvensjoner Norge har bundet seg til, spiller også UNHCRs anbefalinger en innflytelsesrik rolle i norsk asylpolitikk (jf. Taraku, *Innvandringsrealisme*, 198f). At viktigheten av å følge UNHCRs anbefalinger ikke akkurat er objektivt gitt ble særlig tydelig i møte med flyktningstrømmen fra Syria i 2015, da betydningen av UNHCRs retningslinjer raskt ble forsøkt nedtonet. Brekke og Staver, «Renationalisation», 2172.

1378 Jf. f.eks. forslagene til Held, «Democracy», Lu, «Cosmopolitan Justice», og Sassen, «Immigration Policy». For kritikk, se f.eks. Stilz, *Territorial Sovereignty*, 257.

1379 Bauböck, «Multilevel Democracy», 108. Kursiv i originalteksten. Jf. Bader, «Ethics of Immigration», 349, Hooghe, *Cohesion Policy*, 120ff., og Marks, «Structural Policy», 401ff. Det finnes imidlertid ingen innlysende prinsipiell grunn til at en mer radikal (vertikal) global spredning av beslutningsmakt skulle være umulig. Jf. Pogge, «Cosmopolitanism», 366ff., og *World Poverty*, 18, 150, 188ff.

1380 Til tross for dette har medlemsstatene i EU fortsatt et sterkt suverenitetsvern. O'Nions, *Asylum*, 76.

1381 Brekke og Staver, «Renationalisation», 2168ff., 2177, Bauböck, «Refugee Protection», 151ff., og Lutz, Kaufmann og Stünzi, «Humanitarian Protection», 759f. Mange av utfordringene er ikke nye. Se f.eks. Byrne, Noll og Vedsted-Hansen, «Understanding Refuge Law».

1382 Jf. Hampshire, *Politics*, 99, og Seglow, «Ethics of Immigration», 330. Disse forhandlingsstrukturene er ikke demokratiske institusjoner i tradisjonell forstand, men komplekse forhandlingsstrukturer organisert av, og rundt, relativt selvstendige og demokratiske legitimerede statlige aktører (Scharpf, «Demokratie», 157ff.). Jf. prinsipielt om variasjoner av intraeuropeiske forhandlingsstrukturer, Benz, «Politikverflechtung».

Sammenliknet med hvordan EU fungerer i dag, tror jeg dette vil måtte innebære en viss renasjonalisering av migrasjonsreguleringen.¹³⁸³ Veien fra vedtak til praktisk implementering vil være kortere, og evnen til å utforme lokale fleksible løsninger større.¹³⁸⁴ Man vil generelt styrke opplevelsen av innvandringspolitikken forankring i det konkret berørte folket, og unngå at man da flytter den politiske styringen bort fra nasjonale instanser som virker modererende på en mer realpolitisk og teknokratisk håndtering av migrasjon (f.eks. domstoler, liberale sivile pressgrupper).¹³⁸⁵ Håpet mitt er at en viss renasjonalisering av migrasjonsstyringen kombinert med utviklingen av en mer fleksibel og transparent regional koordinerings- og forhandlingsstruktur vil sikre denne balansen. Med sin mellomposisjon i det europeiske samarbeidet kan Norge på mange måter være bedre skodd til å finne en slik balanse enn medlemslandene i EU. Jeg skriver «en viss renasjonalisering» fordi både regionalt og internasjonalt samarbeid bidrar til å etablere en form for kollektiv rasjonalitet som gir de involverte statene større forutsigbarhet og utvidede handlingsmuligheter.¹³⁸⁶ I siste kapittel vil jeg reflektere noe videre rundt mulighetene for internasjonalt samarbeid om migrasjonshåndtering. Her og nå vil jeg vende tilbake til spørsmålet hvordan nasjonal selvbestemmelse dypest sett kan begrunne det å prioritere egne medlemmers interesse fremfor andres innenfor en egalitærisk grunntenkning.

Man kan gjerne argumentere for at en stat har en rekke forpliktelser overfor sine borgere som den ikke har overfor ikke-medlemmer uten at det følger av dette at grensene bør reguleres. Men selv om sosial tilhørighet har relevans for hvem som har jurisdiksjon over ditt liv, er en stat ikke *eksklusivt* moralsk forpliktet til å sikre sine borgeres egeninteresse og vice versa. Joseph Carens anvender en analogi fra familielivet for å illustrere dette poenget.¹³⁸⁷ Selv om enhver forelder er moralsk forpliktet til primært å ivareta sine barns interesser i mange sammenhenger, vil ikke dette være

1383 Også innenfor rammene av EØS-/Schengen-avtalen skjer det nasjonal manøvrering i retning av større uavhengig handlekraft i møte med migrasjon. McMahon, «Regional Integration», 294, og Brekke og Staver, «Renationalisation».

1384 Jf. «Renationalisation», 2176.

1385 Ibid., 2165. Jf. Guiraudon, «European Integration». Denne faren kan faktisk være sterkere for Norge enn for andre land, fordi norske sivile organisasjoner har vært skeptiske til å involvere seg i EU systemet (Brekke og Staver, «Renationalisation», 2167). Bas Schotel mener at bruken av begrepet «håndtering» som beskrivelse på hvordan politikere forholder seg til migrasjon er problematisk fordi det behandler migranter som objekter for politikk og ikke som både adressater for lovverket, og subjekter med forpliktelse overfor lovverket. Se Schotel, *Exclusion*, 21f.

1386 Rommetvedt, *Politikkens allmenngjøring*, 112.

1387 Carens, *Ethics of Immigration*, 274f.

rettferdig i *alle* sammenhenger. Ingen vil reagere om jeg er mer sammen med mine barn og følger dem opp i skole, barnehage og så videre på en måte jeg ikke gjør med andre barn. Hadde jeg derimot alltid dømt i deres favør på fotballbanen eller i en rettssak, hadde nok mange rynket på nesene. På samme måte kan jeg være moralsk forpliktet overfor mine medborgere på en særskilt måte uten at det betyr at jeg kan moralsk forsvare å hindre mennesker fra andre land i å velge sin sosiale og politiske tilhørighet. Den internasjonale politiske orden som deler opp ansvaret for mennesker er tross alt ikke naturlig gitt og uforanderlig. De juridiske prosedyrene som regulerer innvandring fremstår imidlertid ofte slik for mange. Det kan også stilles spørsmål ved om bortfall av innvandringsrestriksjoner med nødvendighet medfører svake stater, og at individers rettigheter dermed lettere blir truet. Er ikke en stats evne til selvbegrensning både overfor individer og andre stater hva gjelder jurisdiksjon *i enkelte spørsmål* nettopp et uttrykk for sterk grad av politisk autonomi, i det minste så lenge den bevarer retten til selv å regulere sine begrensninger (en rett britene aktivt gjorde bruk av gjennom brexit)?¹³⁸⁸ Den er et uttrykk for makt *delegert* av den enkelte stat. Vilje til å forplikte seg til internasjonale avtaler er ofte motivert av staters ønske om mer forutsigbarhet og dermed større politisk handlingsrom.¹³⁸⁹

7.4 Retten til foreningsfrihet

Dette siste poenget er relevant for Christopher Wellmans argument for staters rett til å regulere sine grenser med utgangspunkt i retten til foreningsfrihet (eng. *freedom of association*).¹³⁹⁰ Ifølge Wellman har en legitim stat rett til selvbestemmelse.¹³⁹¹ Selvbestemmelse impliserer foreningsfrihet, og av foreningsfrihet følger det at staten har rett til å regulere hvem som kan delta i det samfunnsprosjektet staten utgjør. Liksom mennesker har rett til å avvise et frieri eller til å bestemme antallet medlemmer i en golfklubb, har også stater rett til å regulere sine grenser.

Det finnes flere problemer med Wellmans argument. For det første tar det ikke tilstrekkelig hensyn til *selvbegrensning som et aspekt ved ansvarlig*

1388 Streeck, «Einleitung», 14. Jf. *Grunnloven* § 115. Det er også verdt å notere at EU, i motsetning av hva som er tilfellet for den norske nasjon, ikke er et produkt av en (europeisk) stat, men av en frivillig tilslutning av kulturelt heterogene grupper «nedenfra». *Ibid.*, 23.

1389 Rommetvedt, *Politikkens allmenngjøring*, 112.

1390 Wellman, «Freedom of Movement». Se også Miller, «Is There a Human Right to Immigrate?», 21.

1391 Jf. ICCPR, art. 1.1.

politisk selvbestemmelse.¹³⁹² Mens det ville vært moralsk problematisk om en person eller institusjon som ikke tilhørte staten Norge skulle tvinge oss til å ta imot innvandrere, er det ikke moralsk problematisk at Norge selv pålegger seg den begrensningen at grensene, i en normal situasjon, holdes åpne for innvandring, eventuelt lar overnasjonale institusjoner regulere innvandringen i enkelte tilfeller.¹³⁹³ Innvandring er ikke invasjon. Innvandringsrestriksjoner er ikke til for å hindre andre land i å ta over et annet lands statsapparat.¹³⁹⁴

For det andre er friheten til å velge hvem man vil ha fellesskap med først og fremst tenkt å verne individer mot tvang i nære relasjoner.¹³⁹⁵ Relasjonene som utgjør et politisk fellesskap er av en kvalitativt annen art enn slike relasjoner.¹³⁹⁶ Det å slippe innvandrere inn i landet opphever ikke vår rett til å velge hvem vi som privatpersoner vil inngå vennskap og ekteskap med. Fra min rett til å avvise et frieri følger ikke med nødvendighet en rett til å frata personen retten til medbestemmelse i det samfunnsprosjektet jeg deltar i for øvrig. Og hen kan gjerne flytte til et hus i nabolaget, uten at min rett til foreningsfrihet dermed vil bli krenket.¹³⁹⁷ Foreningsfrihet i nære relasjoner er ikke generaliserbar til å gjelde også på det instrumentelt upersonlige politisk-institusjonelle nivå.¹³⁹⁸ Ikke bare er ansvaret spredt ut på en helt annen måte når et samfunn tar imot innvandrere enn når enkeltmennesker eller familier blir spurt om å ta seg av en fremmed, i motsetning til i en ekteskapsrelasjon krever statens moralske forpliktelse til innvandrere kun at disse skal få ivaretatt sine sivile rettigheter (til helse, frihet, likhet for loven osv.), er ektefeller gjensidig forpliktet til å ivareta også andre interesser (ulike former for fysisk og psykisk nærhet osv.).¹³⁹⁹ Behovet for å få sikret grunnleggende interesser er sterkere enn å få tilfredsstilt mindre grunnleggende interesser, og har derfor rettighetsvern. Det første krever upartiskhet av den som forvalter godene, det andre ikke.¹⁴⁰⁰ Det er nettopp fordi staten er den instans som mest effektivt kan sikre våre grunnleggende rettigheter at de fleste stater tildeler mennesker statsborgerskap ved

1392 Jf. Hampshire, *Politics*, 8.

1393 Dersom Norge selv var årsaken til innvandringsstrømmen, kan endatil denne retten måtte bortfalle.

1394 Oberman, «Immigration as a Human Right», 41f.

1395 Cole, «Open Borders», 243f.

1396 *Ibid.*, 238ff.

1397 Fine, «Freedom», 343. Et nabolag er, som Michael Walzer skriver, en «tilfeldig sammenkomst» («random association») av mennesker. Walzer, «Membership», 151.

1398 Blake, *Justice*, 66.

1399 Singer og Singer, «The Ethics of Refugee Policy», 119.

1400 Jf. Seglow, «Ethics of Immigration», 322.

fødsel, og at de vil handle urett dersom de ikke tar imot mennesker som andre stater ikke kan eller vil ta vare på.¹⁴⁰¹ For flyktninger og humanitære migranter er det nettopp utfordringene med å få sikret sitt likeverd og oppfylt grunnleggende sine behov som utgjør den primære begrunnelsen for at deres søknad om opphold bør innfris. Men også en innvandrers rett til familiegjenforening kan slå ut min rett til å ikke ville ha flere innvandrere i landet. Verdiane knyttet til familierelasjoner kan i mange tilfeller ha mer vekt enn den norske stats frihet til å bestemme hvem som skal få komme inn i landet. For statsløse vil også retten til å beskyttelse i et annet land slå ut retten til eksklusjon. Statsløse kan ikke bare fritt etablere sin egen «klubb» i det internasjonale samfunnet.¹⁴⁰²

Dette er et poeng Wellman selv anerkjenner. Hos ham er retten til å ekskludere andre *presumptiv*, hvilket innebærer at den faller bort dersom andre hensyn veier tyngre. Wellmans anliggende er å påpeke at heller ikke flyktninger har en *ubetinget* rett til å få opphold i et annet land enn sitt eget, verken midlertidig eller på permanent basis.¹⁴⁰³ Om mulig, tar en stat nok ansvar dersom den søker å hjelpe dem i hjemlandet. Det er kun når dette ikke viser seg mulig at opphold i et annet land blir noe flyktningen har moralsk rett til. Men heller ikke i slike tilfeller vil flyktningene ha rett til opphold i et *bestemt* land. Kravet om beskyttelse vil, som nevnt, måtte rettes til det internasjonale samfunn. Husk imidlertid at det er innvandringsrestriksjoner rettet mot «normale migranter» som er tema i dette kapitlet, migranter som ofte ikke har tunge interesser å begrunne sin søknad i. I så måte rammer ikke dette siste argumentet Wellman særlig hardt.

Ekteskapsanalogien er imidlertid problematisk av en tredje grunn. Mennesker som skiller seg har muligheten til å «flytte» sitt liv til et annet relasjonelt rom. Dette er ikke uten videre mulig for mennesker på flukt innenfor den gjeldende internasjonale politiske orden. Det internasjonale statssystemet har ikke et sted for mennesker uten statstilhørighet. I motsetning til hva som er tilfelle for et ekteskap, er statstilhørighet noe mennesker fødes inn i, og vernet mot denaturalisering er sterkt.¹⁴⁰⁴ Og ettersom alle har en medfødt statstilhørighet, har ikke ethvert menneske mulighet til å

1401 Bauböck, «Free Movement», 4.

1402 Fine, «Freedom», 351.

1403 Wellman, «Freedom of Association», 123. Jf. «Freedom of Movement», 92f.

1404 Altså mer likt det som er tilfellet for et barns relasjon til sine foreldre, besteforeldre og søsken. Jf. Grey, «Property and Need», 896.

være statsløs slik man kan velge ikke å gifte seg.¹⁴⁰⁵ Det er urimelig å si at vi bør forbli gift med en vi er født inn i ekteskap med. Alt i alt fungerer derfor ikke friheten til å velge hvem man vil eller ikke vil ha som livspartner som en særlig adekvat analogi for en stats rett til å velge hvem som skal få delta i det politiske fellesskapet.

Mer generelt er det ikke slik at foreningsfrihet *alltid* impliserer retten til å ekskludere. Foreninger kan være utformet slik at man har *rett* til å bli medlem så fremt man oppfyller visse kriterier (f.eks. fagforeninger).¹⁴⁰⁶ På politisk nivå gjelder retten til foreningsfrihet primært i relasjon til en gruppe, ikke et territorium.¹⁴⁰⁷ Retten til å ekskludere migranter fra et territorium følger ikke med nødvendighet av retten til å ekskludere innvandrere fra å bli samfunnsmedlemmer.

En viktig forutsetning for Wellmans argument er at foreningsfrihet kun er legitim eksklusjonsgrunn dersom den ikke påfører andre parter unngåelig skade.¹⁴⁰⁸ Med tanke på hvordan de internasjonale markedene i dagens verden fungerer, er det vel heller tvilsomt om rike land i nordvest tilfredsstillende dette kravet.¹⁴⁰⁹ Dersom Norges aktørskap i det internasjonale markedet bidrar til økt fattigdom i verden, vekker dette et moralsk ansvar retten til foreningsfrihet ikke kan frata oss.

7.5 Retten til å bevare et nasjonalt kulturfellesskap

Et svært innflytelsesrikt argument mot åpne grenser ble i sin tid formulert av Michael Walzer. Walzer argumenterer for at verden har godt av å være organisert som et system av nasjonalstater med regulerte grenser fordi dette skaper «karakterfellesskap» (*communities of character*), det vil si enheter med felles røtter, mange gjensidige sosiale forpliktelser og en felles samfunnsforståelse.¹⁴¹⁰ Åpner vi grensene, vil «karakterfellesskapet»

1405 Av samme grunn er ikke klubbanalogien særlig god. Jf. Whelan, «Free Movement», 29. Jf. Cole, «Open Borders», 203f., 209f.

1406 Seglow, «Ethics of Immigration», 322. Og i motsetning til hva som er tilfellet for en klubb har ikke en nasjon mulighet til å ekskludere samfunnsmedlemmer som bryter normene for samhandling. Whelan, «Free Movement», 29.

1407 Fine, «Freedom», 343, Camacho-Beltrán, «Legitimate Exclusion», 6, og Higgins, *Immigration Justice*, 156.

1408 Cole, «Open Borders», 15f.

1409 Jf. Higgins, *Immigration Justice*, 159ff.

1410 Walzer, *Spheres of Justice*, 62, og «Membership», 174. Jf. Rawls, *The Law of Peoples*, 8, 39, og Ekins, «Right to Exclude», 53. Et liknende argument ble ført som dissensnotat av Asle Toje i Brochmann II. NOU 2017: 2, 187.

gå tapt. Dette er etisk problematisk fordi medlemmer av en stat har en moralsk rett til å bestemme den kulturelle utformingen staten skal ha, og politisk risikabelt fordi det kan innebære at staten vil måtte ty til vold for å kontrollere minoritetskulturelle prosjekter som bryter med det historisk-kulturelle fastlagte samfunnets «karakter».¹⁴¹¹ Alternativet til homogeniserende voldsbruk er å oppgi prosjektet om å bevare en nasjonal felleskultur, og la en rekke parallelle kulturer få utvikle seg side om side i samfunnet. Resultatet vil da ifølge Walzer bli et segregert samfunn bestående av det han med en berømt formulering kalte «a thousand petty fortresses».¹⁴¹² Et slikt samfunn vil ikke være levedyktig over tid, men blir et nytt eksplosivt Balkan. Hvordan skal vi vurdere Walzers argument?

Det første som må slås fast, er at bevaringen av et samfunns felles kulturelle identitet har moralsk verdi.¹⁴¹³ Om det er noe kritikken av vestlig kolonialisme og kulturimperialisme har lært oss, så er det vel nettopp dette? Det er utvilsomt tilfellet at et samfunn krever en viss grad av kulturell homogenitet og stabilitet for å overleve, og at den stabile felleskulturen vil få en større påkjenning ved internasjonal migrasjon enn migrasjon internt i et land. Dette innebærer blant annet at en tilstrekkelig høy andel av samfunnets medlemmer må ha levd sammen lenge nok til at de har utviklet en gjensidig ansvarsfølelse og en felles samfunnsforståelse.

Under normale omstendigheter er det imidlertid et åpent spørsmål om en lite restriktiv innvandringspolitikk vil resultere i en innvandringsstrøm med en størrelse og et tempo som gjør at samfunnets kulturelle stabilitet rokkes fundamentalt. Det er gode grunner til å tro at dette sjelden vil skje, særlig hva gjelder den politiske kulturen. Politisk integrasjon foregår innenfor et institusjonelt rammeverk majoritetskulturen kontrollerer.¹⁴¹⁴ Så selv om endringer kan forekomme på mange kulturområder, skal det mye til for at grunnlinjene i den politiske kulturen endrer seg. Det er, med andre ord, en lang vei å gå fra å introdusere nye matretter, klesstiler og helligdager til å forårsake en dyptgående endring i et lands politiske kultur. Politikere

1411 Jf. Gibney, *Ethics*, 27.

1412 Walzer, *Spheres of Justice*, 39.

1413 For mange mennesker er det å leve for bevaringen av et lands kultur, en måte å ta del i det evige på. En klassisk formulering av denne (nasjonalromantiske) erfaringen finner vi hos Fichte: «The belief of the noble man in the eternal continuance of his activity even on this earth is accordingly based on the hope for the eternal continuance of the people from which he has sprung and on the particularity of that same people [...] This particularity is the eternal element to which he entrusts the eternity of his self and his continued activity, the eternal order of things in which he lays his own eternity [...]» Fichte, *Addresses to the German Nation*, 103f.

1414 Zolberg, «Modes», 150f.

bør derfor vokte seg for å benytte skråplan-argumenter for å nøre opp under innvandrings skepsis, hvor politisk-kulturell revolusjon fremstilles som en plausibel følge av innvandring. Selv om det kan gi betydelig politisk gevinst å spille på velgernes frykt, er en slik strategi en god oppskrift på hvordan sober dømmekraft svekkes, og et lands faktiske integrasjonskapasitet tilsløres.¹⁴¹⁵

Dernest bør vi konstatere at innvandrere flest ønsker å bli integrert i det nasjonale fellesskapet de oppsøker.¹⁴¹⁶ Og selv om de skulle ønske å øve innflytelse på kulturen i landet de migrerer til, betyr ikke dette at de vil forsøke å endre den med illiberal makt.¹⁴¹⁷ Videre er terskelen for at kulturell «forvitring» faktisk inntreffer under slik innflytelse avhengig av hvor viktig god integreringsevne er for et samfunn. Et samfunn der integrering er en sentral del av medlemmenes fellesprosjekt vil være mindre sårbare enn samfunn der innvandring ses på som en trussel mot «kulturell renhet». Som Zygmunt Bauman skriver: «Great crimes often start from great ideas [...] Among this class of ideas, pride of place belongs to the vision of purity.»¹⁴¹⁸

Overfladisk betraktet kan Walzers argument se ut som om det forsøker å etablere et forsvar for bevaring av en kulturs *distinkte* karakter. Men er det empirisk plausibelt at dette går tapt med høy migrasjon? Det spørres om ikke det Walzers skepsis mot for høy innvandring egentlig er basert på er frykten for *forandring*.¹⁴¹⁹ I så fall er problemet med hans posisjon ganske åpenbart.

Selv om grenser mellom stater er med på å definere nasjonal kulturell identitet, er ikke nasjonale kulturer internt konsistente og uforanderlige, men historisk betingede konstruksjoner som er gjenstand for stadig reforhandling. En gang var det å være luthersk kristen et tegn på norskhet. I dag er det heldigvis ikke slik lenger.¹⁴²⁰ Norskhet er ikke en ubevegelig overhistorisk størrelse gitt en gang for alle, men stadig i bevegelse.¹⁴²¹ Luis Rivera-Pagan skriver:

1415 Brock, *Justice*, 177ff.

1416 O'Nions, *Asylum*, 14 og Ishaq, *Hvem snakker?*, 229f.

1417 Perry, «Immigration», 120.

1418 Bauman, *Postmodernity*, 5.

1419 Higgins, *Immigration Justice*, 28.

1420 Dog må det nevnes at kongen, som representant for «det norske», fortsatt har bekjennelsesplikt til den evangelisk-lutherske tro. Jf. debatten om dette analysert i Kraft og Døving, *Religion i pressen*, 26ff.

1421 Fuglerud, *Migrasjonsforståelse*, 15, og Gripsrud, *Norsk hamskifte?*, 234ff.

[N]ational identities are historical constructs diachronically constituted by exchanges with peoples bearing different cultural heritage, and [...] cultural alterity, the exchange with the «other», can and should be a source of renewal and enrichment of our own distinct national self-awareness and identity.¹⁴²²

Nettopp fordi kulturer er – og har alltid vært – «urene», har samfunn vært avhengige av kontinuerlige «forhandlinger» samfunnsmedlemmer imellom for å bevare kulturell stabilitet. Slike forhandlinger er ikke (alltid) harmoniske og strømlinjeformede prosesser, men kan også være «agonistiske».¹⁴²³ Kultur endres ikke bare utenfra, men «innenfra». Kulturer er på mange områder «uenighetsfellesskap», med aktører som står mot hverandre med ulike krav.¹⁴²⁴ Ofte er det utbredt uenighet innad i en stat om hvilke kulturelle trekk som utgjør bestanddelene i dens bærende kultur, jamfør mål-saken på 1800-tallet og debatten om «norskhet» i vår offentlighet i dag.¹⁴²⁵ Det er ikke nok å henvise til majoritetskulturen fordi denne kan ha blitt politisk-strategisk konstruert av statsmakten (ev. visse innflytelsesrike sjikt i samfunnet) ved å fortrenge variasjonen i kulturelle former som faktisk ligger i folkekulturen.¹⁴²⁶ Når man da anvender uttrykk som «den norske kulturarv» bør vi derfor alltid følge opp med spørsmålet: Hvem sin norske kulturarv, hvilken norsk kulturarv? Historisk har den moderne staten igjen og igjen tydd til voldsbruk for å undertrykke variasjoner i kulturelle minner i en befolkning for å skape en enhetlig nasjonal fortelling.¹⁴²⁷ Kultur er både strategi og prosess som reguleres av foranderlige mål. Dersom vår oppfatning av hva som er norsk kultur alltid er i endring, er det lite plausibelt at nye kulturelle impulser utenfra nødvendigvis utgjør en trussel.¹⁴²⁸ Dersom kulturkonservering alene var vår etiske standard, kunne vi legitimt hindre nye generasjoner nordmenn å utvide vår forståelse av hva det vil si å være norsk. Og vi ville neppe hatt verken et liberalt (sosial)demokrati eller en utbredt likestillingskultur i vårt land, endringer som i stor grad skyldes

1422 Rivera-Pagan, «Xenophilia and Xenophobia», 43. Se også Scheffler, «The Significance of Culture», 102ff., og i norsk sammenheng Gripsrud, *Norsk hamskifte?*, 34f.

1423 Mouffe, *The Democratic Paradox*, og *On the Political*. Jf. Bader, «Citizenship», 217f.

1424 Begrepet «uenighetsfellesskap» har jeg fra Laird Iversen, *Uenighetsfellesskap*, 2014.

1425 Lynnebakke og Fangen, «Tre oppfatninger av norskhet», Tvedt, *Gjennombruddet*, 214ff., og Bivand Erdal og Strømsø, «Norskhet i flertall». I fortellingen om den barmhjertige samaritan var bakgrunnsproblematikken knyttet til jødernes forhold til samaritanene nettopp at begge grupper hadde sine røtter i en felles arv som de konkurrerte som forvaltere av. Rajendra, *Migrants and Citizens*, 142f.

1426 Gibney, *Ethics*, 47, og Zolberg, «Modes», 141.

1427 Bader, «Citizenship», 219.

1428 Miller, *On Nationality*, 128.

import av kulturelle impulser.¹⁴²⁹ Å si at en kultur har karakter er ikke det samme som å si at den er etisk forsvarlig.¹⁴³⁰ Lukker vi grensene for innvandring hindrer vi mennesker fra å skape kulturmøter som kan avsløre våre ideologiske blindsoner, tilføre nye og (potensielt) bedre livsmuligheter, og slik bidra til moralsk å raffinere vårt samfunn – ikke minst ved å lære oss hvordan vi kan leve godt sammen med mennesker vi er uenige med. Når menneskerettighetene eksempelvis verner om talefrihet, er det nettopp slike brytninger det legges til rette for.¹⁴³¹ Hvorfor kan ikke kulturell åpenhet for ulike stemmer være en verdi som utgjør et samfunns (enhetlige) karakter?¹⁴³² Dette innebærer ikke at vi oppgir tradisjonell norsk kultur og erstatter den med noe annet, men at vi utvider vårt begrep om hva som er norsk gjennom genuint demokratiske prosesser.¹⁴³³

Nasjonal kultur er også et mer problematisk begrep i dag enn tidligere fordi verden i tiltakende grad er strukturert som et globalisert nettverk av utveksling av kulturelle impulser. Nordmenns identitet formes ikke utelukkende av *den* nasjonale kulturen, men av impulser fra en rekke ulike overnasjonale kontekster. Nasjonal kultur er i dag rettere sagt aldri bare nasjonal. «Hjemme» er ikke et bare et sted, men et nettverk av relasjoner som også strekker seg ut over landegrensene.¹⁴³⁴ En norsk statsborger kan være muslim, mann, Barcelona-supporter, aktiv i Røde halvmåne, utenrikspolitisk talsmann for Høyre, medlem av Star Wars-fanclub, sitte i FAU, være barnebarn av en iransk imam, og så videre. Spør du ham hvilken kultur han tilhører, er det ikke så lett å gi ett svar.¹⁴³⁵ At summen av disse identitetsaspektene eksempelvis skulle gjøre ham til en representant for en ferdig fiksert og enhetlig «muslimsk kultur» foreldrene brakte med seg fra sitt opphavsland, er ikke treffende. Vi er ikke simpelthen på innsiden eller på utsiden av *én* klart innrammet kultur.¹⁴³⁶ Våre kulturelle identiteter er mer komplekse enn som så. Will Kymlicka har spurt om det likevel ikke

1429 Ja, til og med Espen Askeladd er etter sigende ikke «typisk norsk». Tvedt, *Gjennombruddet*, 242.

1430 Seglow, «Ethics of Immigration», 322, og Schotel, *Exclusion*, fotnote 56.

1431 Oberman, «Immigration as a Human Right», 48.

1432 Fraenkel, *Demokratie und Pluralismus*, 74–90, 256–280, 314–343. Jf. von Brünneck, «Ernst Fraenkel's Konzept der pluralistischen Demokratie», og videre Nida-Rümelin, *Über Grenzen denken*, 145ff.

1433 Jf. Sylo Tarakus kommentar i intervju med Sven Egil Omdal i Taraku, «Vandring», 51. Terje Tvedt beskriver etableringen av en politisk «rikskultur» gjennom demokratiske prosesser som en «ovenfra-og-ned»-tenking (Tvedt, *Gjennombruddet*, 142). Så lenge statens kulturpolitiske strategier hele tiden er underlagt demokratisk kontroll, er det vanskelig å betrakte en slik beskrivelse som særlig treffende.

1434 Tulud Cruz, «Between Identity and Security», 371, Fuglerud, *Migrasjonsforståelse*, 144ff., Kennedy og Roudometof, *Communities Across Borders*. For Norges del, se f.eks. Paasche og Fangen, «Transnational Involvement».

1435 Jf. Griffin, *On Human Rights*, 268f., og Scheffler, «The Significance of Culture», 97, 101.

1436 Ibid. 99f.

er slik at det er den nasjonale kulturen som utgjør rammen for valgene vi tar i relasjon til disse «andre» sub-identitetene.¹⁴³⁷ Maren Behrensen har imidlertid, overbevisende, vist at det ikke er selvsagt at det er den nasjonale kulturen som er den primære konteksten våre valg formes av.¹⁴³⁸ Hvordan ulike aspekt ved vår identitetsforståelse er strukturert, er ikke allment gitt. I noen sammenhenger er vi først og fremst «nordmenn», i andre er vi fra «Vesten» eller fra Oslo, en akademiker, en mann, eller et barn av våre foreldre. Og vår forståelse av hvem vi er endrer seg også ofte i løpet av et liv.

På et mer grunnleggende nivå er en forståelse av nasjonal identitet som ekskluderer mennesker med innvandrerbakgrunn udemokratisk.¹⁴³⁹ Å eksempelvis forankre norskhet i det å ha biologiske røtter i Norge generasjoner tilbake i tid medfører en gradsbestemmelse som er uforenlig med det liberale prinsippet om at borgere i et demokratisk samfunn har lik politisk status. Det å stenge ute mennesker fordi de kommer fra en kultur «vi» ikke ønsker skal prege oss, vil være sosialt destruktivt dersom mennesker fra disse kulturene allerede tar del i vårt samfunnsliv.¹⁴⁴⁰ Tenk for eksempel på hvordan den såkalte *Muslim Ban* påvirker USAs muslimske befolkning.¹⁴⁴¹ Å arbeide mot innvandring med argumentet om å beholde en kulturell status quo blir en selvpoppfyllende profeti som bare gjør integrering enda vanskeligere, og som gjør innvandring enda lettere å kritisere.¹⁴⁴² I de sjeldne tilfeller der ulike kulturuttrykk inngår i en relativt stabil enhetlig kultur som er definerende for to eller flere sosiale grupper, der disse uttrykkene gjensidig utelukker hverandre og man samtidig er tvunget til å avgjøre hva man vil gi forrang, har vi demokratiske prosedyrer for å avgjøre konflikten.¹⁴⁴³

Genuint gode kulturmøter forutsetter imidlertid at staten kan begrense antallet innvandrere uten å diskriminere på bakgrunn av kulturelle karakteristikk. Da demper man frykten for det fremmede som ofte oppstår når man føler tap av kontroll, samtidig som det muliggjør politisk styring av bosettingsmønstre som unngår gettodannelse. Utfordringen er altså å finne balansen mellom kulturell stabilitet og en åpenhet som lar endring

1437 Kymlicka, *Multicultural Citizenship*, 82ff.

1438 Behrensen, «Identity and Immigration», 51.

1439 Carens, *Ethics of Immigration*, 86.

1440 Seglow, «Ethics of Immigration», 321., Blake, *Justice*, 127ff., og Brock, *Justice*, 81.

1441 Jf. *Justice*, 64ff.

1442 Zolberg, «Why not?», 1212. Det kan i denne sammenhengen også nevnes at en ambisjon om å bevare kulturell homogenitet og kontinuitet ville også kunne legitimere restriksjoner mot utvandring. Cole, *Philosophies of Exclusion*, 75.

1443 Dersom den kulturelle uoverenskomsten er stabil og dyptgripende og inkluderer sentrale bestanddeler av den politiske kulturen, kan det også oppstå en sesesjonsrett. Stilz, *Territorial Sovereignty*, 104, 41.

finne sted i et håndterbart tempo.¹⁴⁴⁴ Dette er i stor grad et spørsmål om sosialpsykologi. Men sosialpsykologi er også en dynamisk størrelse, og har en rekke kulturelle betingelser.¹⁴⁴⁵ Et resonnement som dette er ikke et argument for verdirelativisme, men for en dynamikk som en vital liberal kultur alene vil kunne fostre.

Hva da med argumentet om at ubegrenset innvandring vil føre til en forvitring av de kulturelle bånd som binder en befolkning sammen (språk, verdier osv.)?¹⁴⁴⁶ Joseph Carens anerkjenner relevansen av dette argumentet i sjeldne tilfeller.¹⁴⁴⁷ Under normale forhold vil ikke kulturelle endringsprosesser skape dramatiske sosiale spenninger, og da særlig ikke hvis åpenhet og selvkritikk er en del av den sivile kulturen i en stat. De fleste kulturer har godt av utfordringer fra mennesker med annen kulturell bakgrunn. Slike utfordringer bidrar både til å utvikle etisk selvbevissthet, men også til å avdekke moralske blindsoner (eksempelvis biologisk og/eller kulturell rasisme). Denne boken er i seg selv et forsøk på å forstyrre noe som for mange nordmenn er moralske selvfølgheter. Resonnementet er en god illustrasjon på hvorfor en («nasjonal»)stat bør la verdiene som utgjør benbygningen i dets «karakterfellesskap» underlegges filosofisk kritikk. Når alt kommer til alt er ikke et ønske om å bevare kulturell homogenitet et legitimt argument mot bevegelsesfrihet innad i et land, hvorfor skulle det da være det utad?¹⁴⁴⁸

Før vi forlater Walzer må vi også spørre hvilken sosiokulturell dynamikk som vil prege det internasjonale samfunnet dersom man regulerer innvandring slik hans posisjon legger opp til. Walzer frykter altså at åpne grenser vil skape et samfunn bestående av segregerte kulturelle gettoer, noe som vil føre til at samfunnet forvitrer og til slutt oppløses. Utvider vi imidlertid perspektivet fra det nasjonale til det internasjonale samfunnet er det vel nettopp en verden preget av «a thousand petty fortresses» kommunitaristisk innvandrings-politikk har vært med å skape – *fortress Europe*?¹⁴⁴⁹ Frykten for å la seg prege av «fremmede» kulturer er nettopp det som skaper et segregert verdenssamfunn. Hos Walzer er nasjonal frihet

1444 Miller, *On Nationality*, 128 og Perry, «Immigration,» 114.

1445 Jf. seksjon 6.4.

1446 Se f.eks. Miller, «Is There a Human Right to Immigrate?», 27f. og Gibney, *Ethics*, 83.

1447 Carens, *Ethics of Immigration*, 286. Se også Oberman, «Immigration as a Human Right», 33, 45ff.

1448 Eller, som Peter Higgins påpeker, er det ingen liberal person som ville akseptert å stenge ute studenter fra et universitet basert på studentenes hudfarge fordi dette kunne føre til at de ble sosialt ekskludert. Higgins, *Immigration Justice*, 26.

1449 James Hathaway mener at den vestlige verdens innvandringsregulering skaper et globalt «apartheidregime». Hathaway, «Refugee Law», 89.

motivert av frykt og avhengig av andres ufrihet.¹⁴⁵⁰ Idealet om åpnere grenser vil derimot fordre utviklingen av kulturelle bånd som verdenssamfunnet er avhengig av for å kunne utvikle gjensidig tillit mellom folk og nasjoner.¹⁴⁵¹ Er vi redde for at det skal bygges tusen små fort i vårt eget land, bør vi også være redde for det i det internasjonale samfunn.

7.6 Retten til et bestemt kulturlandskap

En moderne stat utgjør mer enn en kultur eller et karakterfellesskap. Den er en global aktør, og den gjør beslag på et bestemt territorium ved å hevde eksklusiv jurisdiksjon der.¹⁴⁵² Walzer anerkjenner dette og skriver: «Nations look for countries because in some deep sense they already have countries: The link between people and land is a crucial feature of national identity.»¹⁴⁵³ Over tid blir geografiske territorier en kulturs materielle dimensjon – et kulturlandskap, bokstavelig talt. Det er imidlertid ingen nødvendig *logisk*, eller *naturgitt*, kobling mellom retten til å bevare sin kulturelle egenart og retten til å gjennomføre dette prosjektet på et bestemt territorium man har eksklusiv tilgang til, og som ofte har blitt gjort til et «folks» eiendom gjennom umoralsk bruk av militærmakt.¹⁴⁵⁴ Selv om et territorium selvsagt er nødvendig for kulturell utfoldelse, er ingen kultur knyttet til et *bestemt* territorium med en bestemt lokalisering, størrelse, folketall, befolkningstetthet, tilgang på naturressurser og så videre gjennom naturgitte bånd. Ideen om eksistensen av naturgitte koblinger mellom kulturfellesskap, territorium og avstamning er et produkt av nasjonalismen som vokste frem i kjølvannet av den franske revolusjonen.¹⁴⁵⁵ Vi kjenner mange historiske eksempler på nomadiske folkeslag med mobile politiske institusjoner.¹⁴⁵⁶ Det mongolske imperiet er kanskje det mest monumentale. En stat har altså ingen naturgitt rett til eksklusivt å disponere et bestemt territorium

1450 Jf. Huysmans, *The Politics of Insecurity*, 51.

1451 Behovet for kulturelle bånd i et åpent pluralistisk samfunn understrekes også av Walzer, men da som et indre nasjonalt behov, ikke som et globalt (menneskelig) behov. Walzer, «Membership», 152f.

1452 Gibney, *Ethics*, 36, og Rawls, *Law of Peoples*, 8f., 38f.

1453 Walzer, *Spheres of Justice*, 44. Jf. Miller, *National Responsibility*, 218.

1454 Tushnet, «Immigration Policy», 152f., og Stilz, *Territorial Sovereignty*, 45. Dersom statens eierskap til et territorium blir begrunnet, som hos John Locke, med «arbeidet» befolkningen har lagt ned i forvaltningen av det, forutsetter det at dagens stat må legitimere sitt eierskap ved å henvise til at det har blitt overdratt dem på legitimt vis fra dem som opprinnelig bearbeidet territoriet. Dersom dette var tilfellet, ville ingen stat i dag kunne gjøre legitimt krav på sitt nåværende territorium. Selv om et territorium har blitt okkupert på urett vis, kan etterkommere ha rett til å bli boende. *Ibid.*, 27, 74ff.

1455 Bauböck, *Transnational Citizenship*, 41. Jf. Moyn, «Giuseppe Mazzini», 120ff.

1456 Bauböck, *Transnational Citizenship*, 16f.

simpelthen fordi det er et karakterfellesskap som har en interesse av kulturelt å reprodusere seg selv akkurat *der*. Filosofen Emmanuel Levinas skriver treffende at det enkelte menneske er «more holy than the land, even when that land is a Holy Land. Next to a person who has been affronted, this land – holy and promised – is but nakedness and desert, a heap of wood and stone».¹⁴⁵⁷

En rettferdig territoriell verdensorden må gjøre det mulig for alle kulturfellesskap å utfolde seg på territorier med tilnærmet like muligheter til å leve et godt liv. Men vil ikke dette kreve at verdens samlede territorium ble (kontinuerlig) reorganisert?¹⁴⁵⁸ Innenfor dagens 184 stater finner vi 600 levende språk og over 5 000 etniske grupper med stor ulikhet i folketall, befolkningstetthet og tilgang på naturressurser.¹⁴⁵⁹ Mange av verdens stater er bokstavelig talt multinasjonale (f.eks. Belgia, India, Canada, Kamerun). Også i Norge har vi en rekke nasjonale minoritetskulturer: samer, kvener, skogfinner, jøder, romer og romani. I dagens verden sammenfaller ikke statlige territorier med etniske eller kulturelle skillelinjer, uansett hvordan disse konstrueres. Betyr dette at det etisk riktige ville være at statene som i dag faktisk sitter på et bestemt territorium burde oppgi sin eksklusive rett til å utfolde sitt kulturprosjekt på akkurat dette territoriet? Nei. En slik løsning ville gjort det praktisk talt umulig å opprettholde statlige institusjoner og den kollektive rett til selvbestemmelse som disse sikrer.¹⁴⁶⁰ Og selv om det ikke eksisterer naturgitte bånd mellom en kultur og et territorium, er det grunnleggende menneskelige interesser som ivaretas gjennom å sikre mennesker stabil rett på eksklusiv jurisdiksjon over et bestemt territorium.¹⁴⁶¹ Alternativet er derfor at statene inkluderer kulturell variasjon og brytninger som sentrale verdier i sitt karakterfellesskap.¹⁴⁶² Walzers argument er avhengig av at kultur, nasjon, stat og territorium må være identiske størrelser for at et karakterfellesskap skal være absolutt autonomt og levedyktig. Dersom et statsprosjekt kan etableres og utvikle seg med stor kulturell og «etnisk» (osv.) variasjon, faller argumentet sammen. Også her er det viktig å minne

1457 Levinas, «Ethics and Politics».

1458 En slik kontinuerlig refordeling finner vi i den gammelhebraiske forestillingen om «jubelåret» (3 Mos 25,28).

1459 Informasjonen stammer fra Kymlicka, *Multicultural Citizenship*, 1. En slik refordeling vil også kreve en global institusjonelle struktur som vi ikke er i nærheten av å etablere.

1460 Nida-Rümelin, *Über Grenzen denken*, 29, og Stilz, *Territorial Sovereignty*, 10f., 39ff., 209.

1461 *Territorial Sovereignty*, 43ff. Individuers moralske rettighet til territorium er ikke avledet av gruppers (politiske eller moralske) rett til territorium, men motsatt: gruppers rett til territorium er avledet av individets rett på territorium. *Ibid.*, 53ff.

1462 Jf. argumentet ovenfor knyttet til Wellmans argument om foreningsfrihet, seksjon 7.4.

om poenget jeg formulerte ovenfor; at ingen mennesker simpelthen er på innsiden eller utsiden av én klart innrammet nasjonal kultur. Forholdet mellom kultur og territorium er derfor mer komplekst enn Walzer legger opp til. Det er imidlertid et stort «men» som melder seg her. Skulle det skje at en stabil, og relativt stor, minoritet over tid etablerer normer for politiske prosedyrer og et felles syn på samfunnets overordnede oppgaver forskjellig fra befolkningen for øvrig, kan det oppstå et legitimt krav på territoriell autonomi.¹⁴⁶³ Men i et samfunn der diskrimineringsvernet står sterkt, vil ikke slike krav oppstå.

Der etableringen, eller bevaringen, av et karakterfellesskap hvor mennesker lever godt med, for og fra hverandre i rettfærdige institusjoner mislykkes, er emigrasjon et moralsk legitimt alternativ.¹⁴⁶⁴ Et samfunns ønske om å bevare sin distinkte kulturarv og ta vare på borgernes særlige interesser må veies opp mot det moralsk legitime ønsket mange mennesker har om å bryte med et destruktivt samfunnsprosjekt, og å delta i et hvor sivil rettfærdighet realiseres. I møte med slike ønsker har staten et tungt moralsk ansvar for å vise hvordan den ikke er i stand til å ivareta den eksisterende befolkningens interesser på en god måte dersom de imøtekommer dette ønsket, og at disse interessene er moralsk forsvarlige i møte med slike ønsker. Hovedfunksjonen til et argument for åpne grenser er å tvinge oss til å forankre innvandringsrestriksjoner i etiske prinsipper, og ikke i tilfeldige historisk-kulturelle omstendigheter.

7.7 Hvem har ansvaret for mislykkede samfunn?

Men bør ikke samfunnsmedlemmene heller ta ansvar for sine valg og leve med konsekvensene av å være med på å skape et samfunnsprosjekt som viser seg destruktivt? Jeg har allerede berørt noen sider ved dette spørsmålet i seksjon 4.5. Her vil jeg begrense meg til å legge til noen få momenter spesifikt knyttet til spørsmålet om hvem som har ansvar for mislykkede samfunn.

Carens ser tre problemer med argumentet.¹⁴⁶⁵ For det første: Selv om vanstyrene ofte er årsak til at et samfunn får problemer, er det grunn til å

1463 Stilz, *Territorial Sovereignty*, 104, 141. Krav på territorium og autonomi vil også være legitime for grupper som mister hjemlandet sitt grunnet klimaendringer. *Ibid.*, 177ff.

1464 Carens, *Ethics of Immigration*, 261.

1465 *Ibid.*, 263f.

spørre om det virkelig er slik at ethvert mislykket samfunnsprosjekt *kun* har seg selv å skyldes? Ofte kan vanstyre være en *konsekvens* av forhold som befolkningen selv ikke bærer alt ansvaret for.¹⁴⁶⁶ I vår verden bidrar ofte skjeve maktforhold mellom stater til at enkelte utvikler en destruktiv sosial, politisk og økonomisk dynamikk. I den grad staters interne problemer skyldes andre staters illegitime handlinger, vil noe av ansvaret måtte deles av disse landene. Burde vi ikke vise forståelse for en lege eller en sykepleier som forsvarer sin rett til emigrasjon med å spørre hvorfor hun skal bære byrden for andres urett: «Why shouldn't skilled medical personell from rich states be the ones with a duty to come and address these problems?»¹⁴⁶⁷

Carens peker også på en annen faktor som gjør det problematisk å legge all skyld for samfunnets problemer på mennesker som lever i dysfunksjonelle stater, nemlig arv. Enhver generasjon arver sosiale, politiske og økonomiske problemer. Mange blant dagens generasjon fattige lider under problemer de selv ikke har ansvar for å ha skapt.¹⁴⁶⁸ Selv om noen mennesker ønsker å brukes sitt liv til å løse disse problemene, er ikke alle samfunnets medlemmer moralsk *forpliktet* til å delta i et slikt prosjekt. Det nakne faktum at vi er født inn i et dysfunksjonelt politisk fellesskap skaper ingen disproporsjonale politiske forpliktelser. Er staten man er født i uvillig, eller ute av stand til, å ivareta individets sivile rettigheter, er ikke individet moralsk forpliktet til å ofre mer enn andre for at dette endres.¹⁴⁶⁹ På hvilket grunnlag kan vi kreve større ofre av dem, enn vi gjør av oss selv?

Staters stabilitet er også avhengig av et visst ressurstilfang. Måten ressurser er fordelt på land imellom er imidlertid ikke resultat av valg samfunnsmedlemmene har tatt.¹⁴⁷⁰ Forfatteren av denne boken har eksempelvis blitt født på en gullgrube av olje som har gitt Norge en ekstrem økonomisk konkurransefordel vis-a-vis andre land hvor innbyggerne ikke har vært like heldige.¹⁴⁷¹ Vil ikke da rettferdighet kreve at alle mennesker har lik tilgang til naturressurser?¹⁴⁷² Svakheten i dette argumentet er imidlertid at det lett reduserer ressurser til naturressurser. Det finnes flere historiske

1466 Noe som kommer klart til uttrykk i USAs flyktningpolitikk etter krigen. USA har prioritert å slippe inn flyktninger de selv har vært med å produsere gjennom militære intervensjoner. Gibney, *Ethics*, 160.

1467 Carens, «Expanding», 145.

1468 Jf. Fabres kritikk av Rawls i Fabre, *Justice*, 104.

1469 Blake, *Justice*, 85f.

1470 Barry, *Liberty and Justice*, 235ff. Jf. Caney, «Cosmopolitan Egalitarianism», 516.

1471 Et faktum som nettopp begrunner nødvendigheten av global fordeling av gevinsten fra slike ressurser. Jf. eksempelvis Beitz, «Justice», 30f.

1472 Barry, *Liberty and Justice*, 2, 237.

eksempler på land som er fattige på naturressurser, men likevel politisk stabile (f.eks. Australia).

Et siste moment problem kan også legges til Carens' liste.¹⁴⁷³ Det er nemlig ikke uten videre sakssvarende å beskyldte den enkelte asylsøker for problemer knyttet til politisk vanstyre. Beskyldningen forutsetter at individet kommer fra et land hvor det gis mulighet til å ta ansvar for hvordan landet styres. Jo mindre demokratisk landet er, jo mindre ansvar kan individet tilskrives.¹⁴⁷⁴ Og selv om landet er demokratisk, kan det godt være at den aktuelle migranten ikke støttet politikken som gav landet de problemene det har. Vil vi virkelig ha en verden der tilfeldigheter avgjør hvorvidt mennesker kan leve et godt liv når disse (til dels) kan korrigeres ved å la mennesker bevege seg til områder med en mindre problematisk sosial, politisk og økonomisk arv, mer politisk makt og et bedre ressursgrunnlag? Igjen; kjernen i Carens' argumentasjon er at innvandringsrestriksjoner må begrunnes i etiske prinsipper, ikke i kontingente historiske forhold.¹⁴⁷⁵

7.8 Retten til å forsvare samfunnet mot trusler

Det siste argumentet mot åpne grenser som innvandringspolitisk ideal jeg vil ta for meg, fokuserer på statens ansvar for å ivareta befolkningens sikkerhet. Er ikke myndighetene moralsk forpliktet overfor sin befolkning til å stenge ute mennesker som de kan dokumentere at utgjør en trussel mot nasjonal sikkerhet? Det er utvilsomt tilfelle, men igjen er det viktig å huske at argumentet for åpne grenser som politisk ideal gjelder *under normale omstendigheter*, det vil si når det å slippe et menneske inn i Norge ikke vil bety en alvorlig og akutt trussel mot samfunnsmedlemmenes liv, helse og samfunnets sosiale stabilitet.¹⁴⁷⁶ På samme måte som ethvert individ har rett til å forsvare seg mot krenkelser av ens kroppslige og psykiske integritet,

1473 Reinhardt, «A Realistic Utopia?», 177.

1474 Som Samuel Scheffler påpeker kan også hjelp være på sin plass der ansvaret for et menneskes ulykke skyldes dårlige valg de selv har tatt, der det å avstå fra å hjelpe vil være hardhjertet moralisme. Scheffler, «The Value of Equality», 15.

1475 At historisk kontingente forhold spiller stor rolle illustreres av at både den liberale flyktningpolitikken under den kalde krigen, og dagens repatrieringspolitikk, har blitt begrunnet av interne forhold i opphavslandene, alt etter hva som anses som realpolitisk mest tjenlig. Fuglerud, *Migrasjonsforståelse*, 106f.

1476 Hvilket betyr at retten til full bevegelsesfrihet ikke er en absolutt rettighet (Oberman, «Immigration as a Human Right», 34, 46). I tillegg er rettigheter også grunnleggende knyttet til livsgoder (Wolterstorff, *Justice*, 23ff.). Full bevegelsesfrihet er kun en rettighet dersom det ivaretar grunnleggende goder. Skulle eksempelvis en slik rettighet føre til at det nasjonale eller internasjonale politiske system bryter sammen er det ikke nødvendigvis en rettighet som ivaretar et gode. Jf. VM, art. 28 og 29.2.

har et nasjonalt kollektiv rett til å forsvare seg mot terrorister og invasjonshærer.¹⁴⁷⁷ Dette argumentet kan imidlertid lett misbrukes til å diskriminere hele folkegrupper, slik vi eksempelvis har sett i Trump-administrasjonens forsøk på å stenge grensene for innvandrere fra bestemte nasjoner. Staten er forpliktet på å kunne påvise en kobling mellom *individet* og miljøer som det er god grunn til å anta representerer en sikkerhetsrisiko.¹⁴⁷⁸ Forutsatt at man unngår å overdramatisere og generalisere en trussel ved å kriminalisere hele folkeslag, religioner, kulturer (osv.), er det etisk uproblematisk å hindre voldelig migrasjon.¹⁴⁷⁹

Men åpne grenser kan medføre ufred på andre måter enn gjennom terrorisme og invasjon. Den kan eksempelvis medføre økt sosial ulikhet, økt kriminalitet, sterkere kulturelle spenninger og så videre; utviklings-trekk som over tid uunngåelig vil føre til fatal sosial uro. Konsekvensene av fri intranasjonal mobilitet er lettere å håndtere enn konsekvensene av fri internasjonal mobilitet.¹⁴⁸⁰ I mangelen på en velfungerende institusjonell infrastruktur på internasjonalt nivå, det psykososiale trykket en stats befolkning opplever under stort migrasjonstrykk, samt utfordringene det skaper for eksisterende statlige institusjoner (velferdsstaten osv.), risikerer man å skape omfattende politiske og sosiale problemer ved å åpne grensene land imellom. I en verden der de sosiale og økonomiske ulikhetene var mindre, ville dette neppe blitt et problem.¹⁴⁸¹ Insentivene for å flytte på seg ville ikke vært sterke nok til at den internasjonale migrasjonen ville nådd et kritisk nivå med tanke på sosiale konflikter. Men hva med den verden vi faktisk lever i?

Som jeg gjentatte ganger har understreket er spørsmålet om åpne grenser, for Carens, et spørsmål om rettferdighet. Et argument som er basert på en bestemt forståelse av hva som, dypest sett, er rettferdig, kan ikke imøtegås med et argument basert på hva som er politisk realistisk. Man

1477 Hendrickson, «A Realist Perspective», 217. Jf. Carens, *Ethics of Immigration*, 175f., 276.

1478 At fattige innvandrere (ofte marginaliserte i sitt eget samfunn) som individer inngår i en strategisk militær eller kulturpolitisk krig bevisst brukt av en fremmed stat, fremstår som et usannsynlig scenario. I den grad emigrasjon har vært en politisk strategi (slik som på Filippinene, eller dagens regime i Eritrea) har det ikke vært som ledd i en global kulturkamp, men som en måte bli kvitt politiske motstandere, og samtidig stimulere økonomien gjennom pengene utvandrerne sender tilbake. Jf. Taraku, *Innvandringsrealisme*, 170ff., og videre Haller, «The Expat-Sensitive State?», 224ff.

1479 Dette mener jeg også vil gjelde dersom en slik voldelig invasjon vil gjøre verden mer rettferdig. Men bare opp til en viss grense. Wendt, «Gerechtigkeit ist nicht alles».

1480 Miller, *Strangers*, 54.

1481 At ulikheter i inntekt er et sentralt insentiv for arbeidsmigrasjon er hevet over enhver tvil (Stark og Bloom, «The New Economics of Labor Migration», 177), at sosiale konflikter produserer flyktninger og humanitære migranter likeså.

må i så fall angripe *idealene* om bevegelsesfrihet og en verden preget av relativt lite sosial, politisk og økonomisk ulikhet. Relevansen av dette poenget vil jeg utdype mer i neste seksjon. Dernest må truslene mot samfunnets stabilitet ha sin grunn utelukkende i moralsk illegitime verdier hos innvandrerne, og ikke tilsvarende verdier i mottakerbefolkningen. For det tredje: Selv om vi anerkjenner at en stat ikke bør ta inn så mange innvandrere at den går i oppløsning, vil terskelen for at dette skal skje i praksis ofte være veldig mye høyere enn det mange tror. Da Norge, i møte med flyktningstrømmen fra Syria høsten 2015, tok i bruk artikkel 24 i grensereguleringsavtalen for Schengen skjedde dette fordi staten mente at det forelå en akutt alvorlig trussel mot nasjonal sikkerhet, og at en gjeninnføring av grensekontroll var det eneste tilgjengelige middel for å håndtere trusselen. I ettertid er det vanskelig ikke å anse dette som en sterk overreaksjon.¹⁴⁸² Vi har mange historiske eksempler på at veldig høye innvandringstall ikke nødvendigvis fører til sosial ustabilitet.¹⁴⁸³ Selv i fattige land der konflikt i nabolandene medfører store flyktningstrømmer, er en viss gjestfrihet regelen og umiddelbar retur unntaket.¹⁴⁸⁴ Mellom 1820 og 2015 økte Australias befolkning fra 334 000 til 24 millioner, og mange av innflytterne var kriminelle. Australia er i dag et sosialt og økonomisk velutviklet samfunn. Et krigsherjet Tyskland tok imot 12 millioner innvandrere i etterkrigsårene, og langt over halvdel av den totale innvandringen til EU på 1990-tallet. Selv med liten befolkning og svak økonomi evnet Israel å ta inn 200 000 sovjetiske jøder i 1992. Grunnet enkelte golfstaters intensive rekruttering av billig utenlandsk arbeidskraft er innvandrere nå i flertall i befolkningen. I De forente arabiske emirater utgjør migrantarbeidere rundt 90 prosent av befolkningen.¹⁴⁸⁵ Og ser vi på det generelle forholdet mellom innvandring og kriminalitet *over tid*, finnes det ikke grunnlag for å si at kriminalitet øker i takt med antallet innvandrere.¹⁴⁸⁶ Terskelen for hvor mange innvandrere som skal til for å overskride et lands «tåleevne» kan altså ikke objektivt bestemmes, men er betinget av mange kontekstuelle forhold.¹⁴⁸⁷ Vi bør derfor alltid forholde oss kritisk til hvor grensene dras. Som Carens

1482 For en beskrivelse av hva som ble gjort, se Brekke and Staver, «Renationalisation», 2171.

1483 Til dette og følgende, se Brochmann og Kjeldstadli, *Innvandringen til Norge*, 320.

1484 Shacknove, «Duties to Refugees», 138.

1485 Strabac, Valenta og Mouawiya, «Temporary Labour Migration», og Ruhs, *Price of Rights*, 97ff.

1486 Lee og Martinez, «Immigration Reduces Crime». Dette utelukker ikke at innvandring kan medføre økt kriminalitet blant bestemte grupper på bestemte steder på bestemte tidspunkt.

1487 Beveger vi oss ned på bynivå er eksemplene enda mer tallrike på at en kulturelt sett svært sammensatt befolkning kan leve fredelig sammen, og opprettholde et godt sosialt og økonomisk funksjonsnivå. Jf. Clemens og Pritchett, «New Economic Case», 30.

skriver: «It does no one any good to take so many people into a lifeboat that it is swamped and everyone drowns. We may need a safety margin in a lifeboat, but they [some people] want a safety margin of fifty empty spaces in a lifeboat built for sixty.»¹⁴⁸⁸

Selv om Norge i internasjonal sammenheng er en relativt raus nasjon i møte med innvandrere, er vi ikke i nærheten av å ta imot et så høyt antall at statens stabilitet er fundamental truet. Å forutsi de sosiale og økonomiske konsekvensene av innvandring er imidlertid ingen lett sak, noe som betyr at det heller ikke lett lar seg gjøre å «matematisk» identifisere smertegrensen et land har for å ta imot flere innvandrere.¹⁴⁸⁹ I de ekstraordinære tilfeller hvor innvandringsstrømmen skulle nærme seg en slik smertegrense, kan man med god grunn etablere en viss sikkerhetsmargin.¹⁴⁹⁰ Ingen land er etisk forpliktet til politiske handlinger som vil skape en risiko for statens undergang.¹⁴⁹¹ Som også menneskerettighetserklæringen art. 29.2 sier:

Under utøvelsen av sine rettigheter og friheter skal enhver bare være undergitt slike begrensninger som er fastsatt i lov utelukkende i formål å sikre den nødvendige anerkjennelse av og respekt for andres rettigheter og friheter, og de krav som moralen, den offentlige orden og den alminnelige velferd i et demokratisk samfunn med rette stiller.

Med dette sagt har mennesker en iboende tendens til å veie egeninteressen høyere enn andres interesse, og smertegrensen blir derfor ofte satt lavere når våre egne interesser står på spill enn når dette ikke er tilfellet, det vil si når vi som utenforstående tredjepart skal sette en slik grense for andre.¹⁴⁹² Vi bør derfor under normale omstendigheter lene oss i retning av det mer rause alternativet. Bevisbyrden bør ligge på forsvarere av en mer restriktiv holdning.

I norsk innvandringspolitisk diskurs er innvandring også, som vi har sett, fremstilt som en trussel mot velferdsstaten. Fremstillingen av denne trusselen går langs flere dimensjoner.¹⁴⁹³ For det første får vi høre at økt innvandring vil være så kostbart (grunnet økte trygdeytelser osv.) at det vil gå ut over kvaliteten på ytelsen til den eksisterende befolkningen. Grete

1488 Carens, *Ethics of Immigration*, 279. Jf. Gibney, *Ethics*, 28. Det klassiske livbåt-eksempelet ble utviklet av Garrett Hardin. Hardin, «Lifeboat Ethics».

1489 Gibney, *Ethics*, 227. Jf. ovenfor, seksjon 4.2.

1490 Jf. Hardin, «Lifeboat Ethics», 17.

1491 Zolberg, «Why Not?», 1218f.

1492 Outka, *Agape*, 300.

1493 Til dette og følgende, se Carens, *Ethics of Immigration*, 279ff.

Brochmann skriver eksempelvis: «Den prinsipielt sett sjenerøse velferdsmodellen; modellen som kan favne alle, men som undermineres ved for sterk belastning, fordrer seleksjon og grensesetting overfor potensielt nye medlemmer utenfra.»¹⁴⁹⁴ Argumentet er ikke særnorsk. Også i internasjonal sammenheng ser vi at innvandringsrestriksjoner blir strengere jo mer generøs velferdsstaten er, og grensene åpner jo færre rettigheter innvandrerne får (f.eks. golfstatene).¹⁴⁹⁵ Jeg har drøftet denne tematikken inngående ovenfor. Her vil jeg begrense meg til igjen å minne om den idealistiske karakteren til argumentet for åpne grenser.

Det første vi da må gjøre, er å vurdere om argumentet lar seg forsvare i en verden der globale ulikheter er relativt små. Første del av argumentet er avhengig av at mennesker kommer til Norge for å benytte seg av velferdsytelser. I en ideell verden med en viss variasjon mellom kvantitet og kvalitet av slike ytelser vil det nok kunne skje at mennesker vil ønske å flytte til et sted med det de oppfatter som bedre ytelser, og eventuelt bevege seg tilbake/videre dersom det betyr at man unngår byrdene.¹⁴⁹⁶ Argumentet forutsetter imidlertid da at tilbudet av ytelser og ønsket om å være gratispassasjer sammen utgjør en sterk nok motivasjon til at så mange mennesker vil ønske å emigrere til et annet land at det går nevneverdig ut over velferdstilbudet. Selv ikke i dagens verden er det mye som tyder på at behovet for velferdsytelser er en viktig pull-faktor for migranter, sammenliknet med andre årsaksfaktorer slik som geografisk distanse, kulturelt slektskap og diasporamiljø.¹⁴⁹⁷ Det er derfor betinget av kontingente forhold, og ikke forankret i et etisk prinsipp, som argumentet om åpne grenser jo er. Spørsmålet Carens stiller er hele tiden om det *dypest sett* er rettferdig at sosial tilhørighet, som i utgangspunktet er et spørsmål om fødsel og ikke et individs valg, får hindre mennesker fra å realisere sitt ønske om å bidra?¹⁴⁹⁸

1494 Brochmann og Kjeldstadli, *Innvandringen til Norge*, 278. Jf. Holmøy og Strøm, *Makroøkonomi*.

1495 Ruhs, *Price of Rights*, 39, 47ff., 80ff.

1496 Bauböck, *Transnational Citizenship*, 72f.

1497 Sciortino og Finotelli, «Closed Membership?», 195f., Grødem, «Migration as a Challenge», 154f., og Giulietti mfl., «Unemployment Benefits and Immigration». Se imidlertid Brücker mfl., «Managing Migration», 89f., Taraku, *Innvandringsrealisme*, 252, van Oorschot, «Welfare Spending», 77ff., Castles, Crawley og Loughna, *States of Conflict*, 28f., og Hatton, *Seeking Asylum*, 38.

1498 Ryan Pevnick har argumentert med at retten til eksklusjon handler om retten til å bevare det kulturelt-institusjonelle arvegodset en stat utgjør, og det arbeid som er lagt ned av statens borgere for dets bevaring og utvikling (Pevnick, *Immigration*, 38). Som Michael Blake påpeker kan ikke historiske eierforhold være avgjørende for retten til eksklusjon fordi nye stater vil inneha en slik rett like mye som en gammel. Dessuten vil politisk legitimitet utledet av historiske røtter få diskriminerende utslag i form av nedarvede sosiale og politiske privilegier. Et menneske som mottar sitt statsborgerskap i dag har de samme politiske rettigheter/forpliktelser som en person født i en slekt av nordmenn som går tilbake til vikingtiden. Denne grunnleggende politiske likheten kan heller ikke avledes av hvor mye arbeid man

Spørsmålet er derfor ikke bare om velferdsstaten lar seg realisere i en rettferdig verden med åpne grenser, men om dens eksistens *i dag* er den beste veien til å nå dette målet, eller om den er avhengig av at de dype ulikhetene i den globale økonomiske orden vedvarer. Matthew Gibney skriver:

It is [...] one thing to say that adhering consistently to impartiality would undermine the viability of the welfare state, and another thing altogether to say that this makes it an erroneous ethical position. Acting morally often involves making sacrifices; it might be that the demise of the welfare state is one of them.¹⁴⁹⁹

Hvis svaret er at dette ideelt sett ikke burde skje, men at slike ofre må gjøres i den virkelige verden, har vi i det minste innrømmet det moralsk problematiske ved måten velferdsstaten fungerer på i det internasjonale samfunnet. Hvis prisen på rettighetene velferdsstaten innvilger eksempelvis forutsetter at flere mennesker kan jobbe enn det som er mulig i vår verden, er den ikke bærekraftig. Hvorvidt dette faktisk er tilfellet, er det vanskelig for meg å svare på.

7.9 Hvorfor trenger vi idealet om åpne grenser?

Som nevnt flere ganger allerede, understreker Carens at hans argument for åpne grenser forsøker å begrunne et ideal dagens innvandringspolitikere bør søke å realisere steg for steg, ikke som et argument for at vi burde åpne grensene i dag. Argumentet hans utspiller seg i et scenario der få, eller ingen, mennesker har sterke insentiver til å migrere, og der mottakerlandenes egne interesser i liten, eller ingen, grad er truet. Men hvorfor skal vi bruke tid på å argumentere for et migrasjonsetisk ideal som ikke lar seg politisk gjennomføre? John Rawls kritiserer eksempelvis (det ofte utilitaristisk begrunnede) kravet om å at vi må ofre vår individuelle (ev. nasjonale) lykke dersom det øker summen av goder i verden, med at et slikt krav er selvdestruktivt, og derfor aldri vil kunne generere tilstrekkelig politisk legitimitet.¹⁵⁰⁰ Burde vi da ikke heller konsentrere oss om å

har lagt ned for bevaringen av det politiske fellesskapet, ettersom dette også vil kunne variere svært mye også innad i et land. Blake, *Justice*, 63f.

1499 Gibney, *Ethics*, 77.

1500 Rawls, *A Theory of Justice*, 13, 157f.

finne ut hvordan dagens innvandringspolitikk realistisk sett kan marginalt forbedres gitt eksisterende politiske dynamikker?

Mange politikere vil helt sikkert mene at en diskusjon av dette spørsmålet er det eneste politisk interessante.¹⁵⁰¹ Som nevnt er det mange politiske reformer som er mer akutte enn det å åpne Norges grenser. Det utelukker imidlertid ikke at dette er noe vi bør kunne arbeide *mot*. Mitt argument i det foregående har forsøkt å støtte opp under en politikk som sikter mot *åpnere* grenser. Dette skjer imidlertid ved hjelp av en forestilling om hvordan norsk innvandringspolitikk ideelt sett burde sett ut. Når en politiker skal vurdere hvilket foreliggende innvandringspolitisk alternativ hun skal gå for, gjør hun dette alltid med en implisitt forståelse av hvordan en bedre verden vil se ut. Innholdet i en slik verden er bestemt av etiske idealer. Uten disse idealene vil vi verken kunne konkludere med hvilket foreliggende alternativ som er det beste, eller kunne identifisere et moralsk problem. Det er våre moralske idealer som gjør i stand til å avsløre falske nødvendigheter og si: «Dette trenger ikke, og burde ikke, være slik ...». Idealene forteller oss at nåtiden ikke tilfredsstillende vår visjon av hvordan samfunnet kunne, eller burde, være. De forteller oss at vi ikke er ved målet. Suksessive handlinger utført i retning idealet som gjør verden marginalt mer rettferdig vil over tid også skape nye muligheter for å gjøre verden mer rettferdig.

David Miller anklager denne strategien for kun å gi dårlig samvittighet til politikere som aksepterer ikke-ideelle innvandringspolitiske løsninger, uten å komme med konkrete realistiske alternativ.¹⁵⁰² Fraværet av konkrete løsninger er imidlertid ikke en kritikk mot nødvendigheten av idealer i seg selv, men en oppfordring til praktisk å spesifisere hvordan vi kan nærme oss idealene i en bestemt valgsituasjon. Likeledes: Dårlig samvittighet i seg selv er ikke et problem så lenge den ikke skaper moralsk resignasjon. Selv om moralske idealer får mange til å miste håpet om at verden kan se annerledes ut enn den gjør, kan et reflektert og nøkternt forhold til dem også motivere oss til å tro at sosiale problemer er løsbare. Som sagt trenger vi idealene til å skille mellom moralsk forsvarlige sosiale praksiser og de som ikke er det.¹⁵⁰³ Idealene hjelper oss altså til å bestemme hvor ulike innvandringspolitiske løsninger befinner seg på en moralsk skala, og gjør oss slik på vakt mot politiske løsninger som ikke lar rettferdighet få utfolde

1501 Se også Miller, «Das Carensproblem», 389, 392, og «Is There a Human Right to Immigrate?», 25.

1502 «Das Carensproblem», 389.

1503 Taylor, *A Secular Age*, 171ff., og Carens, *Ethics of Immigration*.

seg (videre) i vår verden. Fraværet av dårlig samvittighet bevarer *status quo*. I en verden preget av så mye urettferdig innvandringspolitikk er ikke dette en moralsk holdbar posisjon. Anklager om at noe ikke er politisk gjennomførbart kan også anvendes strategisk for å delegitimere meningsmotstanderes politikk, en politikk som ettertiden har vist førte til positiv endring. Jeg tenker for eksempel på da slike anklager på 1950-tallet ble brukt mot forkjempere for kvinners kamp for likelønn, på 1970-tallet mot homofiles kamp for like rettigheter som heterofile, eller ved innskjerpingen av den såkalte «røykeloven» i 2004/2014.¹⁵⁰⁴

Dette gjelder også på institusjonsnivå. Selv om de til enhver tid herskende rammene for politisk liv ikke lar oss åpne statens grenser fullt og helt mot omverden, lar idealene oss forholde oss kritisk til de institusjonelle rammene vi opererer innenfor. Uten en slik «urealistisk» selvkritisk impuls hadde ikke tidligere tiders urettferdige sosiale praksiser og institusjonelle ordener blitt oppløst. Carens skriver:

Even if we must take deeply rooted social arrangements as givens for purposes of immediate action in a particular context, we should never forget about our assessment of their fundamental character. Otherwise we wind up legitimating what should only be endured [...] [C]ritiques of deeply entrenched injustices are always utopian.¹⁵⁰⁵

Dersom idealer alltid må justeres i takt med hva som er «realistisk» i ulike empiriske omstendigheter risikerer vi å åpne for muligheten til å forsvare urett som har dype røtter.¹⁵⁰⁶

Selv om åpne grenser ikke umiddelbart lar seg gjøre i en verden preget av store sosiale, økonomiske og politiske ulikheter, betyr ikke dette at argumentene for idealet ikke lærer oss å identifisere viktige problemer *i samtiden*, og til å ta beslutninger som leder verden steg for steg mot en mer rettferdig fremtid. En overdrevet innvandringspolitisk utopisme er kontraproduktiv hvis den gjør oss blind for det enkeltmennesket som her og nå trenger vår støtte for å få et marginalt bedre liv.¹⁵⁰⁷ Men uten at alle føler med mennesker som lider nød andre steder i verden, vil vi aldri

1504 Jf. Gilabert og Lawford-Smith, «Political Feasibility», 809. Erik Nord ved FHI mente eksempelvis at røykeloven var «et kjempeovergrep mot en tredel av landets befolkning». Nettavisen.no, «Sterk kritikk av den nye røykeloven», 15. apr. 2004. Jf. hans bok *Kruttrøyk og fredspipe*.

1505 Carens, *Ethics of Immigration*, 229, 255. Se også *ibid.*, 301f.

1506 Cureton, «Crooked Wood», 82.

1507 Jf. Hegel, *Lectures*, 118, og Kierkegaard, *Kjerlighedens gjerninger*, 183ff.

kontinuerlig nærme oss en rettferdig verden – en bevegelse som er selve livsnerven i det liberale prosjekt.

Det er ikke lett å anslå akkurat hvor stor evne Norge har til å gjennomgå sosiale, kulturelle, politiske og økonomiske endringer uten at samfunnet blir destabilisert. Det er avhengig av mange kontingente forhold. Det som imidlertid bør slås fast fra et etisk ståsted, er at det norske samfunnet har et ansvar for å utvikle en god integreringsevne og utvikle endringsstrategier som muliggjør betydelig grad av sosial, kulturell og økonomisk mobilitet. Dernest, akkurat hvor stor sosial, politisk og økonomisk utjevning som må være på plass i et globalt perspektiv før det å åpne Norges grenser (til flere land) blir et realistisk politisk alternativ krever utøvelse av politisk klokskap.

Med dette sagt, er anvendbarheten av migrasjonsetiske idealer betinget av graden av sikkerhet konsekvensene av politisk handling kan forutsies.¹⁵⁰⁸ Der dette siste ikke er mulig, kan man heller ikke bestemme relasjonen mellom det migrasjonsetiske idealet og den aktuelle politiske handlingen. Politisk liv utgjør et komplekst og dynamisk nettverk av aktører med til dels motstridende legitimeringsgrunnlag, og en klar forestilling om hvordan ulike ideal skal kunne realiseres er derfor alt annet enn selvnlysende.¹⁵⁰⁹ Men selv med dette tatt i betraktning kan vi ikke redusere politiske valg til moralsk vilkårlig realpolitikk. Der ingen muligheter for prediksjon finnes, finnes det heller ikke et konsekvensetisk grunnlag for moralske valg. Å avvise behovet for politiske idealer har en høy pris – resignasjon overfor det tragiske. Vi bør derfor anvende dem med det forbehold om at de selv alltid er historisk betingede konstruksjoner, og derfor alltid kritiserbare i møte med ny erfaring og ny kunnskap. Det vi holder for det optimale i ett øyeblikk, kan i det neste vise seg å måtte revideres. Dette er en viktig grunn til at vi alltid bør ta små grep når vi forsøker å endre noe i retning av det vi anser for å være best, og at vi alltid søker å bevare en politisk struktur der meningsmotstandere har rom til å utfolde seg i møte med hverandre: «Prudence, for us, is not an adult psychic and intellectual privilege of the individual life cycle but an illusive collective project in which we still almost have everything to learn.»¹⁵¹⁰

1508 Beitz, «Justice», 41.

1509 Dunn, *Political Responsibility*. Jf. seksjon 8.1.

1510 Ibid., 197.